

**IKON WONTEN ING GEGURITAN SALEBETING
KALAWARTI *SEMPULUR* BABARAN 2012
(kanthi *Wawasan Semiotik Peirce*)**

SKRIPSI

**Dipunaturaken dhateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
Kangge Njangkepi Salah Satunggaling Sarat
Minangka kangge Pikantuk *Gelar Sarjana Pendidikan***

dening:

Anissatul Fatikah

NIM 09205244053

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
2013**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Ikon wonten ing Geguritan Salebeting Kalawarti Sempulur Babaran 2012 (kanthi Wawasan Semiotik Peirce)* menika saged dipunuji awit sampun pikantuk palilah dening *pembimbing*.

Yogyakarta, 29 Oktober 2013

Pembimbing I,

Dr. Suwardi Endraswara M.Hum.

NIP. 19640403 199001 1 001

Yogyakarta, 29 Oktober 2013

Pembimbing II,

Drs. Afendy Widayat M. Phil.

NIP. 19620416 199203 1 002

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Ikon wonten ing Geguritan Salebeting Kalawarti Sempulur Babaran 2012*(kanthi Wawasan Semiotik Peirce) menika sampun dipunandharaken ing pendadaran wonten sangajenging *Dewan Penguji* ing tanggal 14 November 2013 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI			
Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Hardiyanto, M. Hum	Ketua Penguji		22-11-2013
Drs.Afendy Widayat, M.Phil.	Sekretaris Penguji		21-11-2013
Dr. Purwadi, M.Hum.	Penguji I		19-11-2013
Dr.Suwardi Endraswara, M.Hum.	Penguji II		21-11-2013

Yogyakarta, 22 November 2013

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingang tandha tangan wonten ing ngandhap menika, kula:

Nama : **Anissatul Fatikah**

NIM : 09205244053

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

ngandharaken bilih *karya ilmiah* menika damelan kula piyambak. Samangertos kula, *karya ilmiah* menika wosipun boten dipunserat dening tiyang sanes, kajawi bab-bab tartamtu ingkang kula pendhet minangka *acuan* kanthi adhedhasar tata cara saha etika nyerat *karya ilmiah* ingkang umum. Seratan ing wedharan menika kaserat kanthi saestu. Menawi kasunyatanipun kabukten bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula piyambak.

Yogyakarta, 29 Oktober 2013

Panyerat,

Anissatul Fatikah

SESANTI

Sapa temen tinemu

(Pitutur)

PISUNGSUNG

Kanthi raos syukur dhumateng Allah SWT, *skripsi* menika kula pisungsungaken
dhateng tiyang sepuh kula, Bapak Fahrur saha Ibu Sriyati ingkang sampun
paring panjurung, donga, tresna saha asih.

PRAWACANA

Puji syukur konjuk dhumateng Allah SWT ingkang tansah paring rahmat, barokah, saha hidayah, saengga panyerat saged ngrampungaken *karya ilmiah* arupi skripsi kanthi irah-irahan *Ikon wonten ing Geguritan salebeting Kalawarti Sempulur Babaran 2012 (kanthi Wawasan Semiotik Peirce)* tanpa pambengan ingkang damel reribeting lampah. *Karya ilmiah* menika kangge njangkepi salah satunggaling sarat minangka kangge pikantuk *Gelar Sarjana Pendidikan*.

Skripsi menika saged pungkasan anggenipun nyerat amargi awit sampun dipunsengkuyung saking mapinten-pinten *pihak*. Awit saking menika, panyerat ngaturaken agunging panuwun dhateng.

1. Bapak Prof. Dr. Rochmat Wahab, M. Pd. MA, minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring idin kangge nglampahi panaliten menika.
2. Bapak Prof. Dr. Zamzani, minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat skripsi menika.
3. Bapak Dr. Suwardi, M. Hum, minangka Pangarsa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah saha *Pembimbing I* ingkang sampun paring idin kangge nglampahi panaliten menika saha paring arahan, bimbingan, *motivasi* ing kalodhangan wekdalipun kanthi sareh saha wicaksana.
4. Bapak Afendy Widayat M.Phil, minangka *pembimbing II*, ingkang sampun paring bimbingan kanthi sareh, tlatos saha paring ngelmu ingkang migunani saengga skripsi menika saged dipunpungkasi kanthi sae.
5. Bapak Mulyana M.Hum, minangka Pembimbing *Akademik* ingkang sampun maringi bimbingan saha pandom salebeting kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah.
6. Bapak Ibu Dosen Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh mawarni-warni inggih ingkang murakabi tumrap panyerat saha staf administrasi Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun mbiyantu babagan administrasi tumrap panyerat.

7. Bapak Fahrur, Ibu Sriyati, saha Mas Ofan Sofyan ingkang sampun paring pandonga saha panjurung saengga tansah tatag teteg satemah tutug tumrap panyerat saengga skripsi menika saged kaimpun.
8. Kanca-kanca kelas H / 2009 saha kanca-kanca jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring semangat saha pambiyantunipun satemah anggenipun nyerat skripsi saged kaimpun kanthi sae.
9. Kanca-kanca kost Ceria Kuningan I23 ingkang sampun ngancani panyerat nalika seneng menapa dene susah saha sadaya pihak ingkang sampun mbiyantu boten saged kula sebutaken sadaya, ingkang sampun paring donga saha panjurung tumrap panyerat saengga skripsi menika saged kaimpun.

Panyerat ngrumaos bilih *skripsi* menika tasih tebih saking ingkang nami sampurna, pramila saking menika sedaya pangandikan menapa dene panyaruwe ingkang tumuju murih langkung sae, jangkep, saha sampurnaning skripsi menika tansah katampi kanthi bingahing manah saha atur agunging panuwun. Wasana kanthi raos andhap asor, panyerat gadhah pangajab mugi-mugi skripsi menika saged murakabi tumrap pamaos saha panyerat. Amien.

Yogyakarta, 29 Oktober 2013

Panyerat

Anissatul Fatikah

WOSING ISI

	Kaca
IRAH-IRAHAN.....	i
PASARUJUKAN.....	ii
WEDHARAN.....	iv
SESANTI.....	v
PISUNGSUNG.....	vi
PRAWACANA.....	vii
WOSING ISI	ix
DHAFTAR TABEL.....	xii
DHAFTAR LAMPIRAN.....	xiii
DHAFTAR CEKAKAN.....	xiv
SARINING PANALITEN	xv
 BAB I PURWAKA	 1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Perkawis.....	4
C. Watesaning Perkawis	5
D. Wosing Perkawis	5
E. Ancasing Panaliten	6
F. Paedahing Panaliten	6
G. Pangertosan.....	7
 BAB II GEGARAN TEORI	 9
A. Geguritan	9
B. <i>Semiotik</i>	11
1. Pangertosan <i>Semiotik</i>	11
2. <i>Semiotik Charles Sanders Peirce</i>	14
C. <i>Ikon</i>	16
1. Pangertosan <i>Ikon</i>	16

2. Jinising <i>Ikon</i>	18
a. <i>Ikon Imagis</i>	18
b. <i>Ikon Diagramatik</i>	21
c. <i>Ikon Metaforis</i>	24
D. Makna <i>Ikon</i>	26
E. Nalaring Pamikir.....	27
F. Panaliten Ingkang Gayut.....	28
 BAB III CARA PANALITEN	29
A. Jinising Panaliten	29
B. <i>Data saha Sumbering</i> Panaliten	29
C. Caranipun Ngempalaken <i>Data</i>	30
D. Pirantining Panaliten	31
E. Caranipun Nganalisis <i>Data</i>	32
F. Caranipun Ngesahaken <i>Data</i>	34
 BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN	36
A. Asiling Panaliten	36
B. Pirembagan	45
 BAB IV PANUTUP	94
A. Dudutan	94
B. <i>Implikasi</i>	95
C. Pamrayogi	96
 KAPUSTAKAN	97
LAMPIRAN	99

DHAFTAR *TABEL*

Kaca

Tabel 1	Tuladha analisis <i>data</i> tandha <i>ikon</i> adhedhasar <i>jinis, wujud</i> , saha <i>makna</i> ing salebeting Geguritan Kalawarti <i>Sempulur Babaran</i> 2012.....	33
Tabel 2	Asiling panaliten tandha <i>ikon</i> adhedhasar <i>jinis, wujud</i> , saha <i>makna</i> ing salebeting Geguritan Kalawarti <i>Sempulur Babaran</i> 2012.....	38
Tabel 3	<i>Analisis jinis, wujud</i> , saha <i>makna</i> tandha <i>ikon</i> ingkang kaserat ing geguritan kalawarti <i>Sempulur Babaran</i> 2012.....	99

DHAFTAR LAMPIRAN

Kaca

- Lampiran 1 : *Data jinis, wujud, saha makna tandha ikon* ingkang
kaserat ing geguritan salebeting Kalawarti *Sempulur*
babaran 2012..... 99
- Lampiran 2 : Kempalaning Geguritan ingkang wonten ing salebeting
Kalawarti *Sempulur* wiwit edisi 1 dumugi edisi 4
babaran 2012..... 128

DHAFTAR CEKAKAN

Cekakan	Irah-irahan
ADKM	Amrih Drajata Kajunjung Mumbul
AGEU	Ati Gendruwo Endhas Urang
BP	Biyung, Pangestonana
DS	Dongane Suksma
EL	Endah Linanggeng
JP	Jatining Panjangka
JW	Jaga Warisan
KL	Kertas Langu
KS	Kesrekal Sandhal
KW	Kidung Wangsulan
KSJ	Kidung Suksma Jati
MB	Musthika Buwana
MR	Manunggaling Rasa
NPA	Ngluru Putihing Ati
Pa	Panggayuh
Pr	Prauku
PB	Prasetyaning Buku
RJ	Raharjaning Jagad
St	Satriyatama
Sw	Sawang
SGS	Sang Guru Sejati
SPW	Segara Pucuking Wukir
WK	Wus Kaweca

**IKON WONTEN ING GEGURITAN SALEBETING
KALAWARTI *SEMPULUR* BABARAN 2012
(kanthi Wawasan Semiotik Peirce)**

**Dening Anissatul Fatikah
NIM 09205244053**

SARINING PANALITEN

Ancasing panaliten menika ngandharaken *ikon* wonten ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012. *Ikon* ingkang dipunteliti gegayutan kaliyan jinis *ikon*, wujud *ikon*, saha maknaipun *ikon* wonten ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012.

Panaliten menika ngginakaken *wawasan semiotik* ingkang kalebet panaliten *deskriptif*. *Data* ing panaliten inggih menika rerangkening tetembungan ing larik utawi pada wonten ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 ingkang saged dipuntingali saking jinis, wujud, saha maknaipun. Sumber *data*-nipun inggih menika geguritan wonten ing kalawarti *Sempulur* babaran 2012. Caranipun ngempalaken *data* inggih menika kanthi teknik maos saha nyerat. Caranipun nganalisis *data* inggih menika *data* dipunudhari ngginakaken teknik analisis *deskriptif*. Pirantining panaliten inggih menika panaliti ingkang kedah manggihaken data kanthi ninggali titikanipun tandha *ikon* wonten ing *teori* ingkang dipunginakaken. Caranipun manggihaken *validitas data* ngginakaken *validitas semantik* saha *referensial*, lajeng kangge manggihaken *reliabilitas data* ngginakaken *realibitas intrarrater* saha *interrater*.

Asiling panaliten inggih menika gegayutan kaliyan jinis, wujud, saha maknaipun *ikon* wonten ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur*. *Ikon* menawi dipuntingali saking jinisipun, saged kaperang dados tiga inggih menika *ikon imagis*, *ikon diagramatik*, saha *ikon metaforis*. Saking tigang jinis *ikon* menika wujudipun beda-beda inggih menika *ikon imagis* wujudipun gambar saha tetembungan *onomatope*, lajeng *ikon diagramatik* wujudipun *pengurutan tembung* saha *pengulangan tembung*. Ingkang pungkasan *ikon metaforis* wujudipun tetembungan ingkang tegesipun *abstrak* saha *konkret*. Salajengipun ngengingi bab makna saking tandha *ikon* kajumbuhaken saking *konteks* ing geguritan salebeting kalawarti *sempulur* babaran 2012 inggih menika gegayutaning kaliyan bab raos, tumindhak saha kawontenan.

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Sastra menika ngewrat pinten-pinten pangertosan ingkang tebanipun wiyar sanget. Sastra menika wujudipun seratan, aksara, tetembungan, saha lelewaning basa ingkang ateges boten ngginakaken basa padintenan. Awit saking menika sastra utawi kasusastran gadhah kaluwihan inggih menika damel kaendahan ingkang dadosaken karya menika saged narik kawigatosan pamaos.

Karya sastra wonten ing basa Jawi kados geguritan, cerkak, novel Jawi lan sapanunggalanipun ingkang dipunserat utawi dipuncetak. Seratan sastra arupi geguritan kaliyan cerkak kathah dipunpangguhaken ing kalawarti utawi *majalah*. Kala rumiyin kalawarti basa Jawi radi kathah, nanging ing jaman samenika awrat dipunpangguhaken. Kalawarti basa Jawi menika ageng sanget paedahipun ingkang kedah dipunuri-uri.

Kalawarti *Sempulur* minangka salah satunggaling kalawarti basa Jawi ing tlatah Ngayogyakarta ingkang dipunbabaraken dening Dinas Kebudayaan Provinsi Daerah Istimewa Yogyakarta. Kalawarti menika babaranipun boten padintenan menapa malih minggon, ananging setunggal warsa namung mbabar tigang utawi sekawan kalawarti saha boten dipunsade mila kathah tiyang ingkang dereng tepang kaliyan kalawarti *sempulur* menika. Wonten salebeting kalawarti *Sempulur* ngemot bab pawartos basa Jawi saha bab-bab sanes ingkang wonten gegayutanipun kaliyan pasinaon basa Jawi kados dene kalawarti basa Jawi sanesipun. Salah satunggaling seratan ing kalawarti *Sempulur* inggih menika seratan geguritan.

Geguritan minangka salah satunggaling karya sastra ingkang ngginakaken tetembungan kanthi basa endah ingkang dadosaken karya menika sae. Tetembungan ingkang kedadosan saking larik wonten ing salebeting geguritan ngemot tandha-tandha ingkang karipta dening pangripta asipat *arbitrer* utawi miturut kekajenganipun kanthi makna *artistik* inggih menika tandha ingkang ngandharaken makna tartamtu, jumbuh kaliyan kekajenganipun pangripta. Ing jagading sastra ngelmi ingkang nyinaoni bab tandha-tandha sinebat *semiotik*.

Semiotik ingkang nengenaken makna karya sastra saking tandhanipun, wonten ing pagesangan boten saged uwal saking tandha-tandha ingkang wonten makna tartamtu. Tandha menika wujudipun kathah sanget ingkang nggambaraken menapa kemawon ingkang saged dipuntandhani. Tandha menika miturut jagading sastra kathah jinising ingkang dipunserat dening pakaripun. Salah satunggaling inggih menika teori *semiotik* Charles Sanders Peirce ingkang ngandharaken tandha-tandha kanthi *sistem triadik* ingih menika *representamen*, *objek* saha *interpretant*.

Wonten ing panaliten menika panaliti badhe neliti babagan tandha-tandha ingkang gayutipun kaliyan *objek*. Tandha-tandha ingkang gegayutaning kaliyan *objek* sinebat *trikotomi II*, ingkang jinisipun wonten tiga inggih menika *ikon*, *indeks*, saha *simbol*. Ananging wonten ing panaliten menika panaliti namung badhe neliti babagan *ikon* kemawon.

Ikon inggih menika tandha ingkang gadhah teges memper (*kemiripan*) kaliyan objekipun, ugi sinebat *simililaritas*. Babagan *similaritas* ingkang dipunkajengaken dening Peirce inggih menika samukawis ingkang kedah

dipunmangertos kanthi ngandharaken kalih perangan ingkang *similaritas* utawi ngemper-emperi. Kriterionipun *similaritas* inggih menika adhedhasar nyeleksi mapinten-pinten ingkang kaanggep memper kaliyan objekipun saha ngicali bab-bab ingkang dadosaken boten jumbuh. Mila *konsep similaritas* gayutipun ageng sanget tumrap panaliten menika.

Ikon ingkang kaserat wonten ing geguritan miturut teori *Semiotik Peirce* jinisipun wonten tiga inggih menika *ikon imagis*, *ikon diagramatik*, saha *ikon metaforis* gumantung saking wujudipun *ikon*. *Ikon* gadhah wujud ingkang mawarni-warni inggih menika saged arupi gambar, tetembungan *onomatope*, *pengulangan* tembung, *pengurutan* tembung, tembung ingkang tegesipun *abstrak*, saha *konkret*, lajeng maknanipun dipunjumbuhaken kaliyan *konteks* ing geguritanipun.

Saking jinis saha wujuding *ikon* ingkang mawarni-warni menika kathah kapanggihaken wonten ing geguritan *Sempulur* babaran 2012 ingkang ingkang gadhah makna tartamtu. Tuladhanipun *ikon* ingkang kaserat wonten ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 inggih menika.

maruta agni tirta bantala,
bali mring asalireki,
less... kidung lebur ing suksma manjing,
kasampurnan, (KSJ/E1/ P5/ G8)

Saking pethikan geguritan KSJ ing nginggil kapanggihaken jinising *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* inggih menika tembung *less* minangka samukawis ingkang saged dipunraosaken menggah kawontenan utawi samukawis ical kanthi langkung enggal. Saking *konteks*-ipun tembung *less* ing nginggil

menika nggambaraken icalipun angin, geni, toya, saha bumi wangsul wonten ing asalipun saha nggambaraken kawontenanipun kidung bakal lebur kanthi lumebet ing kasampurnan.

Ikon ingkang kaserat wonten ing geguritan gadhah titikan ingkang beda-beda, awit saking menika makna, ancas, saha *fungsi*-nipun ugi beda-beda kanthi kajumbuhaken saking *konteks* ing geguritan utawi kawontenan ing pagesangan. Maknanipun saged nggambaraken samukawis ingkang saged dipunraosaken, tumindhak, kawontenan saha katrangan sanesipun kanthi nggatosaken *konteks*-ipun. Semanten ugi ancasipun *ikon* saged ngandharaken saking samukawis bab miturut kekajenganipun pangripta. Saking sedaya menika saged dipundadosaken perkawis-perkawis kangge nindhakaken panaliten ngengingi bab *ikon*.

B. Underaning Perkawis

Panaliten menika kanthi madosi *ikon* ing salebeting geguritan. Wonten samukawis perkawis ingkang saged dipunteliti ngengingi bab *ikon*. Perkawis-perkawis menika saged karingkes wonten ing underaning perkawis kados ing ngandhap menika.

1. Jinising tandha *ikon* wonten ing geguritan kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*.
2. Wujuding tandha *ikon* wonten ing geguritan kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*.
3. Maknaning tandha *ikon* wonten ing geguritan kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*.

4. Ancasing tandha *ikon* wonten ing geguritan kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*.
5. *Fungsi* tandha *ikon* wonten ing geguritan kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*.

C. Watesaning Perkawis

Underaning perkawis ing panaliten menika sampun dipunandharaken ing ngajeng, ananging panaliti boten saged neliti sedaya amargi menawi kekathahen ajrih menawi boten saged karembag dumugi tuntas, mila saking menika panaliti matesi namung tigang perkawis kemawon, inggih kados ing ngandhap menika.

1. Ngandharaken jinising tandha *ikon* ing seratan geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*.
2. Ngandharaken wujuding tandha *ikon* ing seratan geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*.
3. Ngandharaken maknaning tandha *ikon* ing seratan geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*.

D. Wosing Perkawis

Watesaning perkawis panaliten menika sampun dipuntemtoaken wonten ing ngginggil, salajengipun dipundamel wosing perkawis kanthi adhedhasar watesaning perkawis. Wosing perkawis ing panaliten menika, inggih menika.

1. Kadospundi jinising tandha *ikon* ing seratan geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*?

2. Kadospundi wujuding tandha *ikon* ing seratan geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*?
3. Kadospundi maknaning tandha *ikon* ing seratan geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*?

E. Ancasing Panaliten

Panaliten menika ancasiipun kangge mangertosi jinis, wujud, saha maknaning tandha *ikon* geguritan wonten ing kalawarti *sempulur* babaran 2012. Ancasiipun panaliten kababar kanthi cetha, kados mekaten:

1. Kangge mangertosi jinising tandha *ikon* ing seratan geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce*.
2. Kangge mangertosi wujuding tandha *ikon* ing seratan geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 miturut *semiotik Peirce*.
3. Kangge mangertosi maknaning tandha *ikon* ing seratan geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 miturut *semiotik Peirce*.

F. Paedahing Panaliten

Asiling panaliten menika dipunkajengaken saged paring paedah dhateng panaliti saha tiyang sanes ingkang kagungan greget badhe sinau ing babagan sastra Jawi. Ancasiipun panaliten menika kados mekaten:

1. Paedah *Teoritis*

Panaliten menika saged paring tambahan pamikiran kangge ngrembakaken *teori* saha *akademis* babagan tandha *ikon* wonten ing salebeting geguritan saking

kalawarti *Sempulur* ingkang dipunbabaraken dening Dinas Kebudayaan Provinsi Daerah Istimewa Yogyakarta.

2. Paedah *Praktis*

- a. Tumrap Mahasiswa, panaliten menika saged maringi pangertosan ngengingi tandha *ikon* ingkang kaserat ing karya sastra arupi geguritan.
- b. Tumrap Panaliti, panaliten menika saged nambah pangertosan bab ngelmi sastra utaminipun ing sastra geguritan.
- c. Dhateng Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah, Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta panaliten menika dipunkajengaken saged maringi paedah arupi pasinaon basa Jawi, mliginipun pangrembakanipun materi babagan tandha *ikon* ing geguritan.

G. Pangertosan

Pangertosan saben tiyang menika beda-beda, mila supados saged dipunjumbuhaken pangertosan ingkang sami saking panyerat kaliyan pamaos, lajeng panaliti ngandharaken bab pangertosan gayutaning kaliyan irah-irahanipun. Panaliten menika kanthi irah-irahan *Ikon wonten ing Geguritan salebeting Kalawarti Sempulur Babaran 2012 (kanthi Wawasan Semiotik Peirce)*. Irah-irahan menika karembag kados mekaten:

1. *Ikon* inggih menika tandha ingkang memper kaliyan objekipun (Budiman, 2005:45). Ing jagading pagesangan boten saged uwal saking tandha *ikon* amargi wonten bab ingkang memper saking samukawis ingkang dados tandha

ikonis tartamtu saha saged nggampilaken tiyang anggenipun ngentha-entha samukawis ingkang dadosaken tandha. Semanten ugi ing karya sastra arupi geguritan, gayutaning antawis pangripta saha pamaos saged katitik saking tandha *ikon* saking seratan basa saha *visual*-ipun.

2. Geguritan inggih menika iketaning basa ingkang kados syair (Endraswara, 2008:46) Panaliten menika arupi jinising sastra geguritan kanthi nengenaken *konvensi* saking basa saha *visual*-ipun.
3. Kalawarti *Sempulur* babaran 2012 inggih menika kalawarti utawi *majalah* basa Jawi ingkang dipunbabaraken warsa 2012 dening Dinas Kebudayaan Provinsi Daerah Istimewa Yogyakarta. Kalawarti ingkang kababar, wonten sekawan edisi inggih menika edisi 1,2,3, saha 4 babaran 2012.
4. *Semiotik* inggih menika ngelmi ingkang nyinaoni panganggenipun tandha saha *perlambangan* (Sudjiman, 1986:69). Panaliten menika kanthi madosi tandha-tandha *ikon* ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012.
5. *Wawasan Semiotik Peirce* inggih menika *wawasan* ngengingi bab ngelmi tandha utawi *sistem* tandha ingkang asipat *triadik*, peranganipun wonten tiga inggih menika *representamen*, *objek*, saha *interpretant* (Zaimar, 2008:4). Lajeng wonten panaliten menika badhe neliti gegayutaning tandha kaliyan objekipun. Tandha ingkang gegayutanipun kaliyan objek cacahipun wonten tiga inggih menika *ikon*, *indeks*, saha *simbol*. Ananging panaliten menika namung badhe neliti bab *ikon* kemawon.

BAB III CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Panaliten babagan *ikon* ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 menika ngginakaken *pendekatan Semiotik* ingkang kalebet panaliten *deskriptif*. Miturut Hikmat (2011: 44) *metode deskriptif* inggih menika metode panaliten kangge damel gambaran ngengingi kawontenan utawi kedadosan, kados dene ing geguritan *data* ingkang dipunkempalaken awujud larik utawi bait, pada, pupuh (*kesatuan bait*) ingkang kalebet tandha *ikon* ingkang nggambaraken samukawis.

Panaliten menika kagungan ancas kanthi ngandharaken jinis, wujud, saha maknaning geguritan wonten salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 ingkang dipunbabaraken dening Dinas Kebudayaan Daerah Istimewa Yogyakarta.

B. Data saha Sumbering Data

Data wonten ing panaliten menika arupi rerangkening tetembungan ing larik utawi *pada* ingkang kalebet tandha *ikon* wonten ing geguritan. Sumbering *data* panaliten menika arupi majalah kalawarti *sempulur* babaran 2012 ingkang dipunterbitaken dening Dinas Kebudayaan Daerah Istimewa Yogyakarta.

Cacahipun geguritan wonten 23 irah-irahan, ingkang kaperang dados sekawan edisi. Edisi setunggal wonten 6 irah-irahan geguritan inggih menika KSJ, KW, JW, MR, KS, saha EL. Lajeng edisi kalih wonten 4 irah-irahan geguritan inggih menika PB, SIPW, Sw, saha AGEU. Salajengipun ingkang edisi tiga

wonten 6 irah-irahan geguritan inggih menika JP, NPA, RJ, St, KL, saha Pr. Lajeng edisi ingkang pungkasan 7 irah-irahan geguritan inggih menika DS, ADKM, MB, Pa, SGS, WK, saha BP.

Wonten geguritan salebeting kalawarti *sempulur* kathah kapanggihaken tandha *ikon* ingkang narik kawigatosan panaliti. Tandha *ikon* ingkang dipunpadosi wonten ing geguritan kalawarti *sempulur* kanthi nggatosaken jinising *ikon* ingkang kaperang dados tiga inggih menika *ikon imagis*, *ikon diagramatik*, saha *ikon metaforis*.

C. Caranipun Ngempalaken Dhata

Dhata dipunkempalaken kanthi teknik maos saha nyathet. Cara anggenipun maos ngempalaken dhata kanthi reroncenipun miturut pamanggihipun Riffaterre (Pradopo, 2011: 95) inggih menika kados ing ngandhap menika.

- (1) Geguritan dipunanalisis kanthi perangan-perangan sedayanipun rumiyen,
- (2) Saben perangan geguritan menika saha sedayanipun dipuntegesi miturut *konvensi* geguritan,
- (3) Menawi sampun dipunwangsulaken wonten makna totalitas *kerangka semiotik*,
- (4) Pemaknaan menika kanthi maos *heuristik* saha *hermeneutik* utawi maos *retroaktif*.

Panaliten menika adhedhasar saking pamanggih Riffatere ing nginggil kanthi *idealis* panaliten menika ngengingi jinising *ikon* wonten ing geguritan saking tandha-tandha *ikon* gayutipun kalihan *trikotomi tandha Peirce*. Mila panaliti ngringkes langkah-langkahipun dados mekaten:

1. Mangertos bab *trikotomi tandha Peirce* ingang kaperang dados tiga inggih menika *represetamen*, *objek*, saha *interpretan*.
2. Mangertos gayutipun tandha kaliyan objekipun inggih menika *ikon*, *indeks* saha *simbol*.
3. Lajeng ingkang pungkasan analisisipun *ikon* miturut jinisipun ingkang kabagi dados tiga ugi inggih menika *ikon imagis*, *ikon diagramatik* saha *ikon metaforis* ingkang gegayutan kaliyan *wujud* saha maknanipun *ikon*.

D. Pirantining Panaliten

Pirantining panaliten wonten ing panaliten menika ngginakaken tabel *analisis* ingkang kabantu dening kartu *data*. Kartu *data* dipunginakaken kangge nyerat *data* ingkang sampun dipunpanggihaken, saha tabel *analisis* dipunginakaken kangge nglebetaken *data* saking kartu *data*. Kartu *data* ingkang dipunginakaken menika ngewrat *data* ingkang wonten gayutanipun kaliyan jinis wujud, saha maknanipun *ikon* wonten ing kalawarti *Sempulur* babaran 2012. Panganggening kartu *data* menika saged mbiyantu anggenipun nyerat *data* ingkang kapanggihaken.

Tuladha *format* kartu *data*

Nomor <i>data</i>	: 4
<i>Data</i>	: <i>less</i>
Sumber <i>data</i>	: Geguritan <i>Kidung Suksma Jati /Edisi 1</i> wonten ing kalawarti <i>sempulur</i> babaran 2012
Jinising <i>data</i>	: <i>Ikon Imagis</i>
Wujuding <i>data</i>	: Tetembungan <i>Onomatope</i>
Makna	: ngandharaken samukawis ingkang ical kanthi langkung enggal.

E. Caranipun Nganalisis Data

Panaliten menika ngginakaken *pendekatan semiotik*. Miturut Fananie (2002: 139) *pendekatan semiotik* kanthi katujokaken saking *pemahaman* makna karya sastra saking tandhanipun. Salajengipun *pendekatan semiotik* ing panaliten menika lelampahanipun adhedhasar Atar (1990:88-89) inggih menika.

- (1) Mangertos pangertosan bab karya sastra ingkang wiyar, kados panaliten menika, kedah mangertos tegesipun tetembungan ingkang wonten ing geguritan.
- (2) *keistimewaan* utawi *kekhasan* ingkang nggambaraken karya menika kalebet sistem tandha, kados tetembungan ingkang wonten ing seratan geguritan wonten titikan ingkang saged dipunsebat *sistem* tandha ingkang nggambaraken samukawis.
- (3) Nggayutaken bab ingkang *abstrak* kaliyan bab ingkang *konkret*, ingkang saged mbiyantu anggenipun mangertos maknanipun kanthi *logis*

Lampah-lampahing *teknik analisis deskriptif* ing panaliten menika kados menika.

1. *Data* saking kartu *data* dipunwaos malih saha dipunjumbuhaken kaliyan *konteks* ing geguritan.
2. *Data* ingkang sampun dipunjumbuhaken menika lajeng dipunkempalaken saha dipuntata utawi dipunketik saha dipunlebetaken wonten ing kartu *data*,
3. Lampahing pungkasan *analisis data* inggih menika data dipunanalisis ngengingi wujud ing saha maknaning *ikon* adhedhasar jinising *ikon*, saha damel dudutan saking sadaya pirembaran ingkang dipunlampahi ingkang wonten gegayutanipun kaliyan pangangenipun tandha *ikon* ing geguritan salebeting kalawarti *sempulur* babaran 2012.

Format Tabel 1 Analisis Data

No	Kode Dhata	Dhata	Jinis/wujuding <i>Ikon</i>						Makna	Kat.
			I.I		I.D		I.M			
			G	T.O	Pr. T	Pl.T	A	K		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11

Katrangan :

G = Gambar

T.O = Tetembungan *Onomatope*

Pr. T = *Pengurutan* Tembung

Pl. T = *Pengulangan* Tembung

A = *Abstrak*

K = *Konkret*

F. Caranipun Ngesahaken Data

Caranipun ngesahaken dhata, panaliten menika migunakaken cara *validitas* saha *reliabilitas data*. *Validitas data* dipuntindakaken kanthi cara *validitas semantis* saha *referensial*. Miturut pamanggihipun Endraswara (2011: 164) *Validitas Semantis* inggih menika *ngukur tingkat kesensitifan* makna *simbolis* ingkang gegayutan kaliyan *konteks*-ipun. Wonten panaliten menika dipunjumbuhaken kaliyan *konteks* ing geguritan ingkang ngrembag babagan tetembungan ing salebeting larik saha larik ing salebeting pada, lajeng dipunjumbuhaken kaliyan irah-irahan geguritan. Tuladha *validitas semantis* wonten ing panaliten menika kados dene wonten ing data “*Biyung,,, Sucining rahmu ginulung samodra ngluberi bantala*”. Data kasebut kalebet *ikon Imagis* amargi ngginakaken tetembungan *onomatope* “luber” ingkang nandhakaken samukawis ingkang kathah inggih menika suci utawi katresnanipun ibu menika boten wonten watesanipun.

Sasanesipun *validitas semantis* wonten ing panaliten menika ugi ngginakaken *validitas referensial* ingkang dipunginakaken kangge njumbuhaken menapa data ingkang sampun kapanggihaken trep kaliyan referensi ingkang wonten. *Validitas referensial* menika dipunlampahi kanthi jumbuhaken kaleresan data ingkang kalebet *ikon* minangka *teori semiotik Peirce* ingkang kaserat dening Budiman kanthi irah-irahan *Ikonisitas Semiotika sastra dan Seni visual*.

Panaliten menika ngginakaken *reliabilitas intrarater* inggih menika kanthi maos saha neliti *data* kanthi makaping-kaping ngantos manggihaken *data* ingkang *konsisten*. Sasanesipun menika, ugi ngginakaken *realibilitas interrater* inggih menika kanthi nyuwun pamanggihipun tiyang sanes ingkang dipunanggep nguwaosi bab ingkang dipunteliti inggih menika Dosen Pembimbing.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten

Asiling panaliten saha pirembaganipun geguritan wonten ing salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi *semiotik Peirce* ingkang ngginakaken *analisis deskriptif*. Geguritan ingkang badhe dipuntliti wonten 23 geguritan ingkang kaperang dados sekawan edisi kados ingkang sampun dipunandharaken ing bab III. Lajeng asiling panaliten dipunlebetaken wonten ing tabel utawi *kartu data analisis*.

Gayutanipun tandha-tandha *ikon* wonten ing geguritan saking kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kaandharaken kanthi tigang perkawis ingkang dipunjumbuhaken kaliyan wosing saha ancasing panaliten inggih menika ngandharaken jinis, wujud, saha maknaning *ikon* wonten ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012.

Asiling panaliten tumrap geguritan ing salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 ingkang dipunbabaraken dening Dinas Kebudayaan Daerah Istimewa Yogyakarta nedahaken bilih ing saben geguritan kathah ingkang ngginakaken tandha *ikon*, sinaosa namung setunggal jinis *ikon* ingkang dipunginakaken. Tandha *ikon* sipatipun *arbriter*, dados panyeratanipun gumantung saking pangripta ingkang badhe nyerat, kita saged mangertos tandha *ikon* kanthi nggatosaken titikan ingkang sampun dipunrembag wonten ing bab II. Jinising tandha *ikon* ingkang angka setunggal inggih menika kalebet *ikon imagis* inggih menika wujudipun arupi gambar saha

tetembungan *onomatope* ingkang nggambaraken swanten saged dipundadosaken tandha *ikon* ingkang ngemper-ngemperi samukawis kanthi langsung nggambaraken *objek* ingkang dipunacu. Lajeng ingkang angka kalih kapanggihaken *ikon diagramatik* kanthi titikan tetembungan ingkang asipat *diagramatis* ingkang wujudipun wonten kalih inggih menika *pengurutan* tembung saha *pengulangan* tembung. Ingkang pungkasan inggih menika *ikon metaforis* titikanipun inggih menika ngemperi-emperi samukawis bab, sinaosa namung sekedhik utawi sepalih ingkang memper ing antawis *objek-objek* saking kalih tandha *simbolis* ingkang wujudipun saged arupi tembung ingkang tegesipun *abstrak* saha *konkret*.

Salajengipun maknaipun saben jinising *ikon* menika beda-beda kanthi kajumbuhaken wonten ing *konteks* geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012. *Ikon imagis* ingkang arupi gambar maknaipun nandhakaken saking watekipun manungsa, lajeng ingkang arupi tetembungan *onomatope* maknaipun nggambaraken raos wiyar (*luas*), raos anteb, raos entheng, raos ingkang makaping-makaping, saha raos dadakan (*letusan*). Jinising *ikon* ingkang angka kalih inggih menika *ikon diagramatik* maknaipun nggambaraken *tingkatan*, *proses*, *saling*, *kesejajaran*, saha *terus-menerus*. Salajengipun ingkang pungkasan inggih menika *ikon metaforis* maknaipun nggambaraken mawarni-warni kanthi kajumbuhaken kaliyan *konteks* ing geguritan, antawisipun samukawis ingkang gesang saha seda, samukawis ingkang sae, tuladha, pepalang, manunggaling kawula Gusti, samukawis ingkang klentu, boten migunani, ingkang leres, langkung sae (*pencerahan*), saha tumindhak ingkang migunani. Sedaya menika kaandharaken kanthi runtut saha wonten tandha ingkang

kalebet *ikon* ingkang boten dipunandharaken ing pirembagan saged dipunpriksani ing tabel lampiran. Tabel asilling panaliten menika kaserat kados ing ngandhap menika.

Tabel 2 : Jinis, Wujud, saha Maknaning Ikon ing geguritan salebeting kalawarti Sempulur Babaran 2012.

No	Jinis Ikon	Wujud Ikon	Makna Ikon	Indikator
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
1.	<i>Ikon Imagis</i>	Gambar	Watek manungsa	(AGEU/ dhata 29)
		Tetembungan Onomatope	Raos wiyar (luas)	Wis dadi jantrane AAL, Uripe <i>ambyar</i> , bubar kesrekal sandhal (KS/data 13)
				Wus dakundha sewu jangkah nanging pijer <i>ambyar</i> jugar bareng kendhone pepenginan sing tansah dak gadhang ing lawang pangimpen (SGS/data 56)
			Raos awrat	Dhadha iki rasane <i>seseg</i> nalika kudu nyawang kahanan, Eman warisan adiluhung mung kanggo pajangan, (JW/data 5)
			Raos entheng	dluwang <i>sesuwek</i> sing kok <i>sengkek njengklek</i> iku, sejatine pancen ngrajang ati lan miyak kanyatan, (KL/data 45)

Tabel Salajengipun

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
			Raos dadakan (<i>letusan</i>)	maruta agni tirta bantala, bali mring asalireki, less... kidung lebur ing suksma manjing, kasampurnan, (KSJ/data 4)
				AAL bocah siyal, ngopeni sandhal jepit jebat, gesangipun ketriwal-triwal kesrekal sandhal, (KS/data 10)
				Nganti hakim rasane kontal nyebal saka <i>akal</i> Apa wis lageyane hakim lamun nyambut gawe Waton <i>halal</i> (KS/ data 12)
				Wus suwe nggonku kedharang-dharang nyeret pengangen ngupaya tumelunge guru sejati (SGS/ data 54)
				Sing wis suwe dakimpi-impi nalika ana tangan mambu ati ngoyak kumlebate ayang-ayang (SGS/data 55)
			Raos ingkang makaping-kaping saha kathah	Temen,,, Jroning nengmu rinasa gumglering gludhug kadonyan, (EL/data 14)
				Jumleguring samodra angaru-ara tanpa wewatesan, (EL/data 16)

Tabel salajengipun

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
				<p>Biyung,,, Sucining rahmu ginulung samodra ngluberi bantala, (St/data 41)</p>
				<p>Bab laire Gathutkaca kang kudu digodhog ing kawah Candradimuka Gawe geter pater Guntur guruh mawurahan sineksen ing para dewa (BP/data 57)</p>
2.	Ikon diagra matik	Pengurutan tembung	Tingkatan	<p>kidung suksma jati trus ngumandhang, kumandhang mungguh meru, gumawang ing wiyati, anjog telenging segara geni, gya sirna sakeh jrih ing rasa, (KSJ/ data 1)</p>
				<p>Cipta, karsa, lan rasane maneka Sastrawan saindheging Nuswantara (ADKM/ data 51)</p>
			Proses	<p>Ing sakabehing rasa, Nunggal gegayuhan, Gayuh <i>luhuring</i> tumindak, Gegaman pasrah sumarah, Anglampahi <i>garising</i> pesthi kang nyata... (KW/ data 4)</p>
				<p>siang ratri tan kendhat <i>suksma</i> dedonga, manah jumurung pasrah sumarah nampa <i>garising</i> pesthi kang cinipta. (DS/ data 49)</p>

Tabel salajengipun

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
		Pengulangan tembung	Saling	dursila musna ginulung sih aksama, aksameng sesama, samad-sinamadan ing samadi, meleng sihing Sang Hyang Widhi, (KSJ/data 3)
			Kesejajaran	Dakluru katresnan <u>jatimu</u> ing kasuksman, Dakluru <u>astamu</u> trus manjing ing jatining rasa, (MR/ data 7)
				alusing napasmu trus tan rinasa , tan rinasa uga mandheging rah kang wus cetha, (EL/data 17)
				<i>Tan kinanthen</i> astamu tan piguna ing uripku , <i>Tan rinengkuh</i> gegayuhan luhurmu muspra ing uripku , (RJ/data 38)
				Aku putra nagara putraning dewa Aku putra nagri putraning widadari (St/ data 43)
			Terus-menerus	dakturut dalane atiku, trus lumebu ing kalbu, dakturut padhanging cahya kang comlorot, dakturut lan dakkira cahyaning gusti kang kawasa dakturut jebul cahyaning geni kang abra, dakturut mubal mbrongot ngluru kanca. (AGEU/data 25)

Tabel salajengipun

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
				<p>wisa ati trus sumimpen tan kajamah panduluning lyan, wisa ati trus katutup angendanune mega kemlayang, wisa ati trus kasilep kandeliling pedhut, (AGEU/data 28)</p>
				<p>tetela cahyaning baskara tan kuwawa ambuka nala tetela padhanging rahina tan kuwawa anyaput pedhut ati gendruwo tetela ati gendruwo <i>trus</i> ginubet reged kepara wus dadi watu, tetela atine gendruwo <i>trus</i> ginulung letheiking pangangen kang tanpa juntrung (AGEU/data 31)</p>
				<p>Tanpa daya ijen amengku pangangen, Tanpa rowang urip rinasa peteng, Tanpa keblat nut ilining gagasan, Tanpa upas ucap tan ginagas, (RJ/data 37)</p>
		Pengurutan saha pengulangan tembung	Tingkatan saha terus-menerus	<p>destun <u>lungguhku</u>, <u>ngleyehku</u>, sarta <u>ngadegku</u>, ngugemi prasetya ngenteni tekamu. (PB/data 20)</p>
				<p>Ngruket <u>astamu</u>, <u>pangangenmu</u>, <u>uripmu</u> Nyawiji bekti mring Hyang Widi, (PB/data 40)</p>

Tabel salajengipun

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
		<i>Pengulangan saha pengurutan tembung</i>	<i>Tingkatan</i>	Tekan ing saparan-paran, <u>mbok indhit</u> , <u>mbok kempit</u> , <u>mbok gendhong</u> , <u>mbok ojong</u> , ana ing sadhengah papan, (PB/ data 21)
				<u>Dakcathet</u> ing ati saben tembung kang kumecap saka lathi, <u>Dakjlimeti</u> saben ukara kang sinandi, <u>Dakluru</u> saben jangkah putihing ati, (NPA/ data 35)
				<u>Nora ana paekan</u> <u>Nora ana sulayan</u> <u>Nora ana gendran</u> (Pr/data 47)
	<i>Ikon metaforis</i>	Samukawis ingkang <i>abstrak</i>	Samukawis ingkang gesang saha seda	<i>alusing napasmu</i> trus tan rinasa, tan rinasa uga <i>mandheging rah</i> kang wus cetha, (EL/data 17)
			Samukawis ingkang sae	Dakluru saben jangkah <i>putihing ati</i> , (NPA/data 35)
		Samukawis ingkang <i>konkret</i>	Tuladha	Kabudayaan adiluhung minangka <i>kaca benggala</i> , Akeh para mudha nganggep yen kuwi kuna, (JW/data 6)
			Pepalang	Nadyan saleksa sengkala wis <i>binaya mangap</i> Bakal lebur dening manunggaling suksma, (MR/data 8)

Tabel salajengipun

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
				Anerjang pepalang kandeling mega kang sangar, Nyigar ombak kang binaya mangap , (Pr/data 46)
			Manunggaling kawula Gusti	Ngungun nala andeleng cahyaning jiwangga sinuksman, rinasa manjinge warangka ing curiga , (EL/data 18)
			Mriksani samukawis ingkang klentu	Menawa aku nyawang kowe, kabeh tansah apik, aku ora ngira menawa, aku sawang sithik, kang gawe reget, aku sedhih, aku kuciwa, (Sw/data 23)
			Samukawis ingkang boten migunani	gendruwo gedheg-gedheg ngeplaki endhase dhewe, sirah kang memper endhas urang (AGEU/data 27&30)
			Madosi samukawis ingkang leres	Dakluru putihing mega ing biruning langit Mangkonoa tan bisa tinemu ing urip (NPA/data 34)
			Samukawis ingkang langkung sae (pencerahan)	Anggayuh ginelaring obor pepadhang , Ambabar raharjaning urip sajagad, (RJ/data 39)
			Tumindhak ingkang migunani	Temu Sastrawan Nusantara MPU VII Minangka kawah Candradimuka (ADKM/data 50)

B. Pirembagan

Panaliten menika ngrembag tandha *ikon* ingkang wonten ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012, mliginipun babagan jinis, wujud saha maknaning *ikon* saking seratan geguritan. Tigang pirembagan menika sami gegayutan setunggal saha sanesipun. Awit saking menika, pirembagan saben asiling panaliten kaandharaken kanthi runtut ing setunggal pirembagan.

Panaliti anggenipun manggihaken tandha *ikon* ing seratan geguritan kanthi adhedhasar jinising *ikon* ingkang cacahipun wonten tiga inggih menika *ikon imagis*, *ikon diagramatik* saha *ikon metaforis*. Lajeng tandha *ikon* dipunpantha-pantha miturut jinising kalawau saha dipunanalisis kanthi njumbuhaken wujud saha maknanipun wonten ing *konteks* geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012. Jinising *ikon* ingkang angka setunggal inggih menika *ikon imagis*, kaandaraken kados ing ngandhap menika.

1. Tandha *ikon* ingkang kalebet *ikon imagis*

Ikon imagis wujudipun arupi gambar saha tetembungan *onomatope* ingkang nggambaraken swanten saged dipundadosaken tandha *ikon* ingkang saged ngemper-ngemperi ing samukawis. Panaliti anggenipun ngrembag maknanipun kajumbuhaken saking *konteks* geguritanipun. Maknanipun ingkang mawarni-warni, mila panaliti ngginakaken bab-bab ingkang saged dipuntandhani kanthi ngemper-emperi ing samukawis jumbuh kaliyan *data* ingkang dipunpanggihaken. *Ikon imagis* ingkang

arupi gambar kapanggihaken ing geguritan *Ati Gendruwo Endhas Urang* kados ing ngandhap menika.

a. *Ikon Imagis* ingkang Wujuding Gambar Nandhakaken Watek Manungsa

Ikon imagis ingkang arupi gambar wonten ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 namung kapanggihaken setunggal inggih menika wonten ing geguritan *Ati Gendruwo Endhas Urang* ingkang wujudipun kados ing ngandhap menika.

Saking gambar menika kalebet *ikon imagis* arupi gambar ingkang nggambaraken saking watek manungsa inggih menika sirahipun kagambaraken kados *endhas urang*, lajeng atinipun kagambaraken kados *gendruwo*. Saking gambar menika nandhakaken saking pamikiranipun tiyang ingkang boten sae kados endhas urang. *Endhas urang* minangka panggenan telek-ipun ingkang boten sakeca dipundhahar. Lajeng menawi manungsa sirahipun dipunsamekaken kados *endhas urang* tegesipun sirah ingkang boten gadhah utek saha tetembunganipun boten sakeca

dipunpirengaken saha tumindhakipun boten sakeca dipunpriksani saha nandhakaken bilih tiyang menika bodo. Lajeng atinipun kagambaraken kados *gendruwo* ingkang tegesipun memedi ingkang awujud raseksa kados ingkang dipungambaraken wonten gambar salebeting ati ing nginggil menika. Dudutanipun gambar menika nggambaraken kawontenanipun manungsa ingkang gadhah watek utawi pamikiran saha tumindhak boten sae utawi boten migunani. *Ikon imagis* sanesipun inggih menika arupi tetembungan *onomatope* kados ing ngandhap menika.

b. *Ikon Imagis* ingkang Wujuding Tetembungan *Onomatope*

Wonten ing basa ingkang kalebet *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* inggih menika ingkang nggambaraken kanthi langsung *objek* ingkang dipunacu utawi *tiruan* swanten ingkang ngasilaken samukawis tandha tartamtu. Panaliti adhedhasar *teori* ingkang ngandharaken bab *onomatopis* ing geguritan kanthi nggayutaken bab *vokal* saha konsonanipun ingkang gadhah makna tartamtu, lajeng kajumbuhaken wonten ing *konteks* geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012.

Ikon imagis ingkang kalebet tetembungan *onomatope* ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 inggih menika wonten ing geguritan *Biyung Pangestonana, Endah Linanggeng, Jaga Warisan, Kertas Langu, Kesrekal Sandhal, Kidung Suksma Jati, Satriyatama*, saha *Sang Guru Sejati*. Panaliti manggihaken tetembungan ingkang kalebet *ikon imagis* arupi tetembungan

onomatope menika nedahaken pinten-pinten makna inggih menika nandhakaken raos wiyar (*luas*), raos awrat, raos entheng, raos ingkang makaping-kaping, saha raos dadakan utawi *letusan*. Sedaya menika badhe kaandharaken kanthi runtut saha nggayutaken tetembungan ingkang sami wonten ing geguritan sanesipun, kaandharaken kados ing ngandhap menika.

1) *Ikon Imagis arupi Tetembungan Onomatope nandhakaken raos wiyar*

Ikon imagis ingkang wujudipun tetembungan *onomatope* ingkang kaping setunggal nandhakaken raos wiyar amargi kapanggihaken vokal /a/ ing tembungipun, panaliti manggihaken wonten ing geguritan *Kesrekal Sandhal* saha *Sang Guru Sejati* inggih menika kados ing ngandhap.

(2a) Wis dadi jantrane AAL,
uripe **ambyar**, bubar kesrekal sandhal
Murih sekolah ora gagal, manembah kang tawekal
(*Kesrekal Sandhal* / E1/ P9/ L2)

Saha

(2b) Wus dakundha sewu jangkah
nanging pijer **ambyar** jugar
bareng kendhone pepenginan
sing tansah dak gadhang
ing lawang pangimpen
(*Sang Guru Sejati*/ E4/ P2/ L2)

Saking kalih pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung **ambyar** ingkang kalebet tetembungan *onomatope*. Miturut Bausastra tembung **ambyar** tegesipun kempel banjur buyar wonten ing pundi-pundi utawi pecah sumjur saha pepisahan utawi bubar. Tembung **ambyar** kalebet tembung *onomatope byar* ingkang

nandhakaken raosipun langkung ageng tinimbang byur. Salajengipun kajumbuhaken ing *konteks* geguritan KS ing nginggil ***ambyar*** inggih menika nggambaraken gesangipun AAL ingkang ***ambyar*** tegesipun ngambrah-ambrah boten karu-karuwan ingkang maknaipun wiyar saha ingkang tansah kaniaya amargi boten gadhah menapa-menapa. Sasampunipun tembung ***ambyar*** ing larik menika ugi sampun kapanggihaken tembung *bubar* ingkang saged dipunraosaken tandha *ikon*ipun inggih menika getaran /r/ ing tembung *ambyar* saha *bubar* ingkang saged nggambaraken samukawis ingkang kathah saha saged dipunraosaken vokal /a/ kanthi makna wiyar.

Menawi wonten geguritan SGS ***ambyar*** nggambaraken kawontenan bilih sampun usaha kados pundi kemawon menapa ingkang dados pepenginanipun namung wonten ing pangimpen. Dudutanipun bilih tembung ***ambyar*** ing geguritan SGS menika kalebet *ikon imagis* ingkang nggambaraken saking raos ingkang boten kasil. Lajeng kapanggihaken bilih *ambyar jugar* sampun kalebet tandha *ikon* kanthi getaran /r/ ingkang saged dipunraosaken makaping-kaping saha tumindhak ingkang tumemen sanget.

Dudutanipun tembung ***ambyar*** saking kalih geguritan ing nginggil menika kalebet *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* ingkang gadhah makna *ikon* inggih menika ngemperi-emperi samukawis ingkang saged dipunraosaken kanthi wiyar, samukawis ingkang kedadosanipun makaping-kaping, saha samukawis ingkang kathah. Salajengipun *ikon imagis* ingkang arupi tetembungan *onomatope* kanthi nandhakaken raos awrat inggih menika.

2) *Ikon Imagis* arupi Tetembungan *Onomatope* nandhakaken raos awrat

Ikon imagis ingkang wujudipun tetembungan *onomatope* kanthi swanten anteb kados /b/. /dh/, /d/, /j/, saha /g/. Panaliti manggihaken konsonan /g/ ingkang nandhakaken raos anteb utawi awrat inggih menika ing geguritan *Jaga Warisan* kados ing ngandhap menika.

- (3) Dhadha iki rasane *seseg* nalika kudu nyawang kahanan,
Eman warisan adiluhung mung kanggo pajangan,
(*Jaga Warisan*/ E1/ P1/ G1)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung *seseg* tegesipun miturut kamus Bausastra inggih menika kathah sanget utawi tanpa sela saha kawratan anggenipun ambegan. Tembung *seseg* saking *konteks* geguritan ing nginggil ngandharaken swanten ingkang boten *normal* inggih menika ambeganipun ingkang pedhot-pedhot ingkang ngemper-emperi tetembungan *onomatope* mak *seg* ingkang nggambaraken raos anteb utawi awrat jumbuh kaliyan tegesipun *seseg* ingkang sampun dipunandharaken ing nginggil inggih menika sesak utawi boten longgar.

Raos *seseg* miturut *konteks* geguritan ing nginggil maknanipun nandhakaken kawontenan ingkang saged dipunraosaken amargi kawontenan ingkang boten sae inggih menika warisan adiluhung ingkang sejatosipun kedah dipunjagi saha dipun uri-uri malah namung kangge pajangan kemawon. Tembung *seseg* menika ngemper-emperi bab ingkang saged dipunraosaken kanthi raos awrat kaliyan raos prihatos. Dudutanipun tembung *seseg* wonten ing *konteks* geguritan *Jaga Warisan* ing nginggil

menika kalebet *ikon imagis* ingkang nandhakaken saking raos prihatos tumrap kawontenan supados warisan ingkang adiluhung menika boten namung kangge pajangan kemawon, ananging kedah dipunuri-uri supados lestantun. Salajengipun ingkang angka tiga *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* nandhakaken raos entheng inggih menika.

3) *Ikon Imagis* arupi Tetembungan *Onomatope* nandhakaken raos entheng

Ikon imagis ingkang wujudipun tetembungan *onomatope* kanthi swanten entheng kados /p/, /th/, /t/, /c/, lan /k/. Panaliti manggihaken konsonan /k/ ingkang saged nandhakaken raos alit, sempit, utawi ringan inggih menika ing geguritan *Kertas Langu* kados ing ngandhap menika.

- (4) dluwang *sesuwek* sing kok *sengkek njengklek* iku,
sejatine pancen ngrajang ati lan miyak
kanyatan,
(KL/data 45)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon imagis* ingkang arupi tetembungan *onomatope* inggih menika *sesuwek* kanthi tiron swanten nyuwek kertas swantenipun *wek*. Lajeng menika kalebet tiron swanten ingkang nandhakaken raos entheng amargi kapanggihaken swanten (ek) ing tembungipun. Saking *konteks* geguritan ing nginggil inggih menika *sesuwek*, *sengkek* *njengklek* menika nggambaraken samukawis ingkang elek utawi boten sae. Samukawis ingkang elek menika arupi tetembungan ingkang kaserat ing dluwang *sesuwek* ingkang nandhakaken kertas ingkang alit utawi boten utuh. Jumbuh kaliyan teori ingkang

wonten bilih konsonan /k/ ingkang kalebet swanten entheng menika saged nggambaraken samukawis ingkang alit, saha ngemper-emperi tetembungan ingkang nandhakaken samukawis ingkang elek saking tetembungan *sesuwek sengkek njengklek* kalawau. Dudutanipun saking pethikan geguritan *Kertas Langu* ing nginggil menika kalebet *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* kanthi swanten entheng /k/, adhedhasar *konteks*-ipun nandhakaken samukawis tumindhak ingkang elek utawi boten sae menika gampil dipuntindhakaken. Salajengipun *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* ingkang angka sekawan nandhakaken raos dadakan utawi *letusan*, kados ing ngandhap menika.

4) *Ikon Imagis* arupi Tetembungan *Onomatope* nandhakaken raos dadakan

Ikon imagis arupi tetembungan *onomatope* ingkang nandhakaken raos dadakan utawi *letusan* inggih menika kanthi nggambaraken samukawis pedhot kanthi dadakan saha tegas. Titikanipun kanthi swanten letus kados /t/, /th/, /d/, saha /dh/ inggih menika kapanggihaken wonten ing geguritan *Kidung Suksma Jati, Kesrekal Sandhal*, saha *Sang Guru Sejati* inggih menika kados ing ngandhap.

(5) maruta agni tirta bantala,
 bali mring asalireki,
less... kidung lebur ing suksma manjing,
 kasampurnan, (*Kidung Suksma Jati*/E1/ P5/ G8)

Saking pethikan geguritan KSJ ing nginggil kapanggihaken tembung *onomatope* inggih menika tembung *less* tegesipun samukawis ingkang saged

dipunraosaken menggah kawontenan utawi samukawis ical kanthi langkung enggal. Wonten geguritan KSJ ing nginggil nggambaraken raos letusan katitik bilih ingkang dipunsamekaken kaliyan tembung mak *less* utawi samukawis ingkang *lenyap* inggih menika sedaya ing donya bakal lebur menawi sampun titi wancinipun pinuju kasampurnan kados icalipun angin, geni, toya ing bumi wangsul wonten ing asalipun. Dudutanipun tembung *less* menika kalebet *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* ingkang nandhakaken saking raos *letusan* utawi dadakan.

- (6) AAL bocah siyal,
 ngopeni sandhal jepit jebat, gesangipun *ketriwal-triwal*
 kesrekal sandhal, (Kesrekal Sandhal/E1/P1/L2)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung *ketriwal-triwal* ingkang nggambaraken gesangipun AAL tansah katula-tula ingkang kalebet tetembungan *onomatope* kanthi makna *letusan* amargi kapanggihaken *konsonan* ingkang *eksplosif* utawi swanten *letus* inggih menika /t/ ingkang kedah dipunswantenaken kanthi tekanan saha nedahaken raos ingkang nelangsa. Jumbuh kaliyan tegesipun *ketriwal* saking Bausastra inggih menika ical amargi pisah kaliyan panunggalanipun, minangka bukti bilih *ketriwal-triwal* menika nandhakaken raos *letusan*. Dudutanipun *ketriwal-triwal* menika kalebet *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* ingkang nggambaraken saking raos nelangsa ingkang tansah katula-tula.

- (7) Nganti hakim rasane *kontal nyebal* saka *akal*
 Apa wis lageyane hakim lamun nyambut gawe
 Waton *halal*
 (Kesrekal Sandhal/E1/P8/L1)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung ***kontal*** ingkang nggambaraken samukawis ingkang dipunacu inggih menika samukawis ingkang mlesat utawi menculat. Tembung ***kontal*** nggambaraken raos *letusan* jumbuh kaliyan tegesipun miturut Bausastra bilih ngandharaken samukawis ingkang menculat inggih menika kanthi dadakan saha tegas, lajeng kajumbuhaken ing *konteks*-ipun bilih hakim menika medal saking pamikiranipun maknaipun boten gadhah raos *simpati* tumrap lare-lare amargi ingkang dipunpenggalihaken namung tumindhak ingkang *halal* menapa ingkang dados tugasipun. Salajengipun tembung ***kontal*** *nyebal* saka *akal* menika sampun nedahaken bilih kalebet *ikon imagis* ingkang saged dipunraosaken kanthi kapungkasan swanten /al/ ingkang nandhakaken raos saking tumindhak ingkang mursal inggih menika tumindhak ingkang boten becik. Dudutanipun tembung ***kontal*** menika kalebet *ikon imagis* ingkang nggambaraken saking raos saking tumindhak ingkang mursal.

- (8) Wus suwe nggonku ***kedharang-dharang***
 nyeret pengangen
 ngupaya tumelunge guru sejati
 (*Sang Guru Sejati/E4/P1/L1*)

Saking pethikan ing nginggil kapanggihaken tembung ***kedharang-dharang*** ingkang tegesipun boten dipunpanggihaken wonten ing kamus, ananging tembung menika kalebet *tiruan* swanten ingkang nggambaraken raos aku ingkang tansah katula-tula. Tembung ***kedharang-dharang*** menika kalebet *ikon imagis* ingkang maknaipun kanthi raos dadakan utawi *letusan* kanthi titikan dipunpanggihaken konsonan /dh/ saha nggambaraken samukawis ingkang katula-tula, nelangsa, saha

susah. Saking larik-aku bilih aku tansah kedharang-dharang amargi madosi jati dirining ingkang nyata. Dudutanipun bilih tembung **kedharang-dharang** menika kalebet *ikon imagis* asipat *onomatopis* ingkang nandhakaken saking raos katula-tula.

- (9) Sing wis suwe dakimpi-impi
 nalika ana tangan mambu ati
 ngoyak **kumlebate** ayang-ayang
 (*Sang Guru Sejati/E4/P1/L6*)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* **kumlebate** kanthi tiron swanten mak klebat ingkang kawontenan ingkang saged dipunraosaken kanthi dadakan inggih menika kanthi langkung enggal icalipun saha boten cetha. Saking tiron swanten mak klebat ugi kapanggihaken konsonan /t/ ingkang nandhakakaken menawi kalebet samukawis ingkang saged dipunraosakaen kanthi dadakan utawi *letusan*. Salajengipun *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* ingkang angka gangsal inggih menika nandhakaken raos makaping-kaping, kados ing ngandhap menika.

5) *Ikon Imagis* arupi Tetembungan *Onomatope* nandhakaken raos makaping-kaping

Ikon imagis arupi tetembungan *onomatope* ingkang ngginakaken konsonan getar /r/ nandhakaken raos ingkang makaping-kaping utawi samukawis ingkang kathah, kados ingkang kapanggihaken ing geguritan *Biyung Pangestanana*, *Endah Linanggeng*, saha *Satriyatama* inggih menika kados ing ngandhap.

- (10) Temen,,,
 Ironing nengmu rinasa **gumlegering** gludhug

- kadonyan,
 trus sira lurus *umyeking* angin kang ambanting
 nanting rasa,
 (11) ***jumleguring*** samodra angaru-ara tanpa
 wewatesan,
 (*Endah Linanggeng/ E1/ G2-4*)

Saking pethikan geguritan EL ing nginggil kapanggihaken tigang tembung ingkang kalebet *ikon imagis* inggih menika ***gumlegering***, *umyeking*, saha ***jumleguring***. Tigang tembung menika kalebet tembung *onomatope* kanthi ngemper-emperi swanten mak ***gleger***, *umyek* saha mak ***jlegur***. Saking tembung ingkang kaping setunggal inggih menika mendelipun panjenengan kados swanten gludhug mak ***gleger*** ingkang maknanipun salebeting mendelipun panjenengan kados wonten swanten ingkang ngagetaken. Lajeng ingkang kaping kalih mendelipun panjenengan kados *umyeking* angin ingkang nandhakaken kawontenan rame ingkang dipunsamekaken ramenipun angin ingkang saged nrenyuhaken raos. Salajengipun ingkang pungkasan mendelipun panjenengan kados swanten mak ***jlegur*** ingkang nandhakaken kawontenanipun raos kuwatos tanpa wewatesan.

Saking tigang tembung menika kalebet *ikon imagis* ingkang nggambaraken kanthi langsung *objek* dipunacu inggih menika ingkang kaping setunggal tembung ***gumlegering*** menika sampun nggambaraken *tiruan* swanten mak ***gleger*** ingkang kalebet *onomatope*. Lajeng ***gumlegering*** menika nggambaraken swanten gludhug ingkang saged ngagetaken sedaya manungsa ingkang mireng. Tembung ***Gumlegering*** ingkang kalebet tetembungan *onomatope* minangka *tiruan* swanten ingkang saged

dipunraosaken sanget raos geter saking tembung menika *mak gleger* ingkang nandhakaken raos ingkang makaping-kaping.

Ingang angka kalih inggih menika kapanggihaken tembung *umyeking* tegesipun nggambaraken swasana utawi kawontenan ingkang rame. Miturut Bausastra bilih tembung *umyek* menika tegesipun rame amargi swantenipun tiyang kathah ingkang nembe guneman. Salajengipun dipunjumbuhaken kaliyan *konteks* saking geguritan ing nginggil bilih ingkang dipunkajengaken tiruan swanten *umyek* menika obahing angin ingkang saged nrenyuhaken ing raos. Saking andharan menika kados-kados wonten swanten-swanten ingkang dadosaken rame ing penggalih saha saged nrenyuhaken ing raos, jumbuh kaliyan larik salajengipun inggih menika kapanggihaken tembung *jumleguring samodra ngaru-ara tanpa wewatesan* ingkang nggambaraken samukawis ingkang boten tenang ingkang dipunsamekaken jumleguring toya ing samodra menika *bergerak terus* kanthi *dinamis* boten wonten watesanipun. Saking tembung *jumleguring* menika nandhakaken *tiruan* swanten mak jlegur inggih menika kanthi kapanggihaken getaran /r/ ingkang nandhakaken samukawis ingkang saged dipunraosaken makaping-kaping.

Dudutanipun saking tigang tembung menika bilih *gumlegering* ingkang nandhakaken raos ingkang makaping-kaping amargi getaran /r/ saha maknanipun nggambaraken samukawis ingkang ngagetaken sinten kemawon ingkang mireng, lajeng *umyeking* nandhakaken samukawis ingkang kathah saha nggambaraken samukawis ingkang rame saged nrenyuhaken ing raos, saha *jumleguring* nandhakaken raos ingkang makaping-kaping amargi getaran /r/ saha nggambaraken

samukawis ingkang boten tenang tanpa watesan. Sedaya menika kalebet *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* ingkang nandhakaken saking raos ingkang makaping-kaping saha kathah.

- (12) Biyung,,
 Sucining rahmu ginulung samodra **ngluberi** bantala,
 (Satriyatama/ E3/P2/ L2)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung **ngluberi** ingkang kalebet *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope*. Tembung **ngluberi** saking tembung lingga luber ingkang tegesipun mbludhag. Dados menawi **ngluberi** menika ateges mbludhagi utawi ngebaki. Lajeng tembung menika nggambaraken samukawis ingkang kathah saking tegesipun saha swanten getaran /r/ ingkang saged dipunraosaken ikonipun. Jumbuh kaliyan teori ingkang wonten bilih getaran /r/ menika sasanesipun nandhakaken samukawis ingkang makaping-kaping saha samukawis ingkang kathah. Saking *konteks* geguritan ing nginggil ingkang dipungambaraken samukawis ingkang kathah inggih suci utawi katresanipun Ibu menika boten wonten watesanipun jumbuh kaliyan bebasan bilih swarga menika wonten ing telapak sukunipun Ibu. Dudutanipun bilih tembung **ngluberi** menika kalebet *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* “luber” ingkang nandhakaken samukawis ingkang kathah inggih menika suci utawi katresananipun ibu menika boten wonten watesanipun.

- (13) Bab laire Gathutkaca kang kudu digodhog
 ing kawah Candradimuka
 Gawe **geter pater** Guntur guruh
 mawurahan sineksen ing para dewa
 (Biyung Pangestonana/E4/L8)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung *geter pater* ingkang tegesipun geter-geter kanthi nggambaraken samukawis ingkang saged dipunraosaken geter makaping-kaping. Tembung *geter pater* menika karaosaken sanget getaran /r/ ingkang nggambaraken ing bab samukawis kanthi makaping-kaping. Saking *konteks* geguritan ing nginggil raos geter ingkang makaping-kaping amargi para dewa ndherek nyekseni bab miyosipun Gathukaca ingkang kedah dipungodhong ing kawah candradimuka. Dudutanipun tembung *geter pater* menika kalebet *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* ingkang nandhakaken saking raos ingkang kedadosanipun makaping-kaping.

Saking andharanipun ngengingingi bab *ikon imagis* ingkang arupi tetembungan *onomatope* menika Panaliti saged mendhet dudutan inggih menika saking seratan geguritan kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kapanggihaken *ikon imagis* arupi tetembungan *onomatope* ingkang nandhakaken saking gangsal makna inggih menika 1) raos wiyar kanthi vokal /a/ ingkang ngemper-emperi gesangipun AAL ingkang sampun nelangsa taksih katula-tula, 2) raos awrat kanthi konsonan /g/ ingkang ngemper-emperi kaliyan raos prihatos tumrap kawontenan, 3) raos entheng konsonan /k/ ingkang ngempe-emperi kaliyang tumindhak ingkang elek, 4) raos dadakan kanthi konsonan /t/ saha /dh/ ingkang ngemperi-emperi samukawis ingkang ical kanthi enggal, boten cetha, saha nderek kanthi katula-tula, nelangsa, utawi susah saha ingkang pungkasan, 5) raos ingkang makaping-kaping saha kathah amargi kapanggihaken konsonanan getar /r/ ingkang ngemper-emperi saking samukawis

ingkang ngagetaken, samukawis boten tenang, tresna ingkang tanpa wewatesan, saha raos geter makaping-kaping. Salajengipun *ikon* ingkang angka kalih sinebat *ikon diagramatik*, kados ing ngandhap menika.

2. Tandha *ikon* ingkang kalebet *Ikon diagramatik*

Ikon diagramatik inggih menika *ikon* ingkang nedahaken gayutaning antawis perangan-perangan samukawis kanthi ngemper-emperi ing salebeting peranganipun. Wonten panaliten menika kanthi neliti karya sastra arupi geguritan inggih menika madosi tetembungan ingkang kadadosan ing saben larik utawi pada ingkang wujudipun *diagramatis* inggih menika *pengurutan* saha *pengulangan* tembung. *Pengurutan* tembung inggih menika tetembungan ingkang kaserat urut ingkang maknanipun gegayutan kaliyan bab tingkatan saha *pengulangan* tembung inggih menika tetembungan ingkang sami kanthi dipunwongsal-wangsuli kemawon. *Ikon diagramatik* ingkang angka setunggal wujudipun arupi *pengurutan* tembung ateges bilih urutaning tembung-tembung menika kaserat kanthi ngurutaken maknanipun kados *pengurutan* tembung *metu manten mati* maknanipun *proses* pagesangan. Salajengipun panaliti manggihaken tetembungan ingkang ngemper-emperi bab *pengurutan* tembung saha gadhah makna tartamtu, kados ing ngandhap menika.

a. *Ikon Diagramatik* ingkang wujuding *Pengurutan Tembung*

Ikon diagramatik arupi *pengurutan* tembung menika kapanggihaken wonten ing geguritan Amrih Drajata Kajunjung Mumbul, Kidung Wangsulan, Kidung Suksma

Jati, saha *Dongane Suksma*. Gegayutaning ngengingi bab makna *ikon diagramatik* ingkang wujudipun urutaning tembung kapanggihaken ingkang gegayutan ing bab peranganing saking samukawis. Salajengipun badhe kaandharaken kanthi runtut jumbuh kaliyan *data* ingkang dipunpanggihaken kanthi makna inggih menika kados ing ngandhap menika.

- (14) Kidung suksma jati trus ngumandhang,
 Kumandhang ***mungguh*** meru,
Gumawang ing wiyati
 anjog ***telenging*** segara geni
 gya sirna sakeh jrih ing rasa
 (Kidung Suksma Jati/ E1/ P3/L2-4)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon diagramatik* arupi *pengurutan* tembung inggih menika ***mungguh***, ***gumawang***, saha ***telenging*** ingkang ngandharaken bab saking ngandhap dumugi nginggil inggih menika urutanipun *kidung suksma jati* ingkang tegesipun donga-donga utawi pepujen ingkang ngumandhangipun dipungambaraken saking ngandhap minggah gunung lajeng minggah maleh kanthi nyebar wonten ing akasa dumugi pundi-pundi lajeng dosa-dosanipun lebur ing *segara geni*, minangka panggenan ing alam nginggil kanthi manggihaken kasampurnan inggih menika lebur-ipun dosa-dosa. Saking *konteks* ing nginggil ugi saged dipunmaknai bab ingkang *tingkatan* inggih menika samukawis langkung minggah langkung sampurna. Dudutanipun inggih menika bilih urutaning tembung ***mungguh***, ***gumawang***, saha ***telenging*** kalebet *ikon diagramatik* amargi kanthi boten sinerat ugi saged nggambaraken samukawis ingkang *terus-menerus*,

ananging dipunjumbuhaken kaliyan *konteks* ing geguritan *Kidung Suksma Jati* ing nginggil langkung trep bilih nggambaraken samukawis ingkang langkung minggah nginggil langkung sampurna saha donga-donganipun dipunijabahi kanthi lebur dosa-dosanipun.

- (15) *Cipta, karsa*, lan *rasane*
maneka Sastrawan saindheging Nuswantara
(*Amrih Drajate Kajunjung Mumbul*/ E4/ P4/ L5)

Saking pethikan ing nginggil kapanggihaken *ikon diagramatik* inggih menika *cipta, karsa, rasa* menika wujudipun *pengurutan* tembung ingkang nandhakaken samukawis tingkatan. Tetembungan menika boten dipunmangertos kanthi cetha menapa ingkang dipunginakaken rumiyen saged *cipta* rumiyen utawi *karsa* rumiyen, menapa malih *rasa* rumiyen. Sedaya menika gumanthung kita anggenipun negesi, amargi ungkapan menika samukawis ingkang khas ingkang awrat dipunmangertos pundi rumiyen ingkang kedah dipunserat. Panaliti kanthi adhedhasar *konteks* geguritan ing nginggil inggih menika bilih Sastrawan saindheging Nuswantara menika beda-beda anggenipun ngginakaken *cipta, rasa, karsa* inggih menika *cipta* tegesipun menapa ingkang dipunpenggalihaken, *rasa* tegesipun menapa ingkang dipunraosaken, lajeng menawi *karsa* menika menapa ingkang dipunkajengaken utawi dipuntindhakaken. Dados saking pethikan geguritan *Amrih Drajate Kajunjung Mumbul* ing nginggil menika ngandharaken bilih *cipta, rasa*, saha *karsa* Sastrawan saindhenging Nuswantara menika beda-beda ingkang saged dipunpendhet makna inggih menika bilih pamikiran, raos, saha tekad utawi kekajenganipun beda-beda

kanthi nerapaken samukawis ingkang sampun wonten ing dhaerahipun piyambak-piyambak utawi kanthi njunjung asma sae saking saben dhaerahipun.

- (16) Kersane Gusti wis pinesthi manunggal
 Antarane dewa lan widadari kang wis nyawiji rasa
 Legawa nampa sakehing kahanan,
 Ing sakabehing rasa,
 Nunggal gegayuhan
 Gayuh ***luhuring tumindak,***
 Gegaman ***pasrah sumarah,***
 Anglampahi ***garising pesthi*** kang nyata...
 (Kidung Wangsulana/E1/P3/L7-9)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon diagramatik* arupi *pengurutan* tembung inggih menika ***tumindhak, pasrah, saha pesthi*** ingkang nandhakaken proses ing pagesangan. Andharanipun inggih menika ingkang kaping setunggal antawis dewa (tiyang jaler) saha widadari (tiyang estri) ikhlas nampi ing kawontenanipun, kanthi nunggal gegayuhan inggih menika ingkang kaping setunggal tumindhak ingkang sae, lajeng kaping kalih pasrah saha ingkang pungkasan nampi ingkang dados takdiripun.

Larik-larik menika wujudipun *diagramatis* ingkang maknanipun pasangan jaler saha estri ingkang nunggal gegayuhan kanthi usaha tumindhak ingkang sae, pasrah ing kawontenan ingkang dados takdiripun. Urutaning menika gegayutan kaliyan tumindhak pagesangan ingkang dipunandharaken kanthi usaha, tawakal saha nampi menapa ingkang dados takdiripun. Dudutanipun bilih ***tumindhak, pasrah, saha pesthi*** menika kalebet *ikon diagramatik* arupi urutaning tembung ingkang kaserat *diagramatis* kanthi nggambaraken samukawis proses ing pagesangan. Urutaning tetembungan menika ugi kapanggihaken wonten geguritan sanesipun, sinaosa boten

sami sedaya tetembunganipun, ananging memper maknanipun inggih menika kados ing ngandhap menika.

- (17) Kidung Suksma Jati kang kaanggit wis nyata
 dadi seksi minangka sesanggeman gesang,
 dongane suksma nyata kaweca sumebar
 ing jagad raya,
 ngancani wektu kang lumaku taksimpen
 minangka sulihing slira,
*siang ratri tan kendhat **suksma dedonga**,*
*manah jumurung **pasrah sumarah***
*nampa **garising pesthi** kang cinipta.*
 (Dongane Suksma/E4/P2/L7-9)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *pengurutan* tembung inggih menika **dedonga**, **pasrah** saha **pesthi** ingkang nggambaraken saben dina tansah dedonga, kanthi pasrah sumarah saha nampi ingkang dados takdiripun ingkang ngandharaken *proses gesang* maknanipun tiyang saderengipun pasrah menika tumindhak dedonga rumiyen dhumateng Gusti kanthi tumemen salajengipun pasrah dhumateng Gusti saha nampi ingkang dados takdiripun ingkang sampun dipuntemtokaken dening Gusti ingkang Maha Kawasa. Dudutanipun **dedonga**, **pasrah**, saha **pesthi** menika kalebet *ikon diagramatik* ingkang wujudipun urutaning tembung kanthi makna proses ing pagesangan.

Saking kalih pethikan geguritan menika gadhah makna ingkang sami, bedanipun menawi ingkang kaserat wonten ing geguritan *Kidung Wangsulan* menika wiwitanipun kanthi luhuring **tumindhak** saha ingkang kaserat ing *Dongane Suksma* inggih menika suksma **dedonga**. Tetembungan menika gadhah makna ingkang

gegayutan sanget bilih kita saderengipun pasrah saha nampi menapa ingkang dados takdiripun, kita kedah tumindhak ingkang becik saha dedonga rumiyen.

Dudutanipun tetembungan ingkang kaserat ing geguritan *Kidung Wangsulan* saha *Dongane Suksma* inggih menika ***tumindhak***, ***pasrah***, ***pesthi*** saha ***dedonga***, ***pasrah***, ***pesthi*** maknanipun langkung trep ngandharaken samukawis proses amargi sedaya menika kalampahan kanthi proses ing pagesangan. Salajengipun *ikon diagramatik* ingkang angka kalih arupi *pengulangan* tembung utawi tetembungan ingkang sami kaserat makaping-kaping ingkang gadhah makna tartamtu inggih kaandharaken kados ing ngandhap menika.

b. Ikon Diagramatik ingkang wujuding Pengulangan Tembung

Saking asiling panaliten menika kapanggihaken *ikon diagramatik* ingkang wujudipun *pengulangan* tembung wonten ing geguritan *Ati Gendruwo Endhas Urang*, *Endah Linanggeng*, *Kidung Suksma Jati*, *Manunggaling Rasa*, *Raharjaning Jagad*, saha *Satriyatama*.

- (18) Dursila musna ginulung sih aksama,
aksameng sesama,
Samad-sinamadan ing *samadi* (*Kidung Suksma Jati*/ E1/ P4/L3-5)

Saking pethikan pada ing nginggil kapanggihaken *ikon diagramatik* inggih menika tembung ***samad-sinamadan*** ingkang wujudipun namung dipunwongsal-wangsuli tembung ***samad*** tegesipun berkah. ***Samad-sinamadan*** tegesipun sami-sami maringi berkah. Wonten *konteks* geguritan ing nginggil ***samad-sinamadan*** gadhah

makna inggih menika sami-sami nyuwun pangapunten dhateng sesami. Dudutanipun tembung **samad-sinamadan** menika kalebet *ikon diagramatik* ingkang maknanipun *saling* utawi sami-sami maringi berkah dhateng sesami.

- (19) **Dakluru** katresnan *jatimu* ing kasuksman,
Dakluru *astamu* trus manjing ing jatining rasa,
 (Manunggaling Rasa/ E1/P1/L2-3)

Saking pethikan geguritan MR ing nginggil kapanggihaken *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* tembung inggih menika tembung **dakluru** kaserat kaping kalih kanthi ngandharaken *kesejajaran* ingkang *diagramatis* saha ngandharaken bilih kaping setunggal badhe madosi katresnan *jatimu* tegesipun raos tresna saking batosipun panjenengan(tiyang ingkang dipunkajengaken dening pangripta) saha ingkang angka kalih badhe madosi *astamu* tegesipun saking lahiripun panjenengan(tiyang ingkang dipunkajengaken dening pangripta).

Saking *konteks* ing nginggil kapanggihaken sejajar maknanipun antawis *aku* saha *mu* (kula lan panjenengan) inggih menika kapanggihaken **dakluru** ingkang kaserat kaping kalih menika nandhakaken *aku* badhe madosi saking *jatimu* saha *astamu* ingkang maknanipun saged kagayutaken bab batos saha lahiripun. Saking andharan menika cetha sanget bilih tetembungan menika kaserat kanthi *diagramatis*. Dudutanipun tembung **dakluru** ingkang kaserat kaping kalih kalebet *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* tembung ingkang maknanipun nandhakaken babagan *kesejajaran* antawis kula saha panjenengan inggih menika *aku* badhe madosi katresnan saking batos saha lahiripun panjenengan.

- (20) alusing napasmu trus ***tan rinasa***,
tan rinasa uga mandheging rah kang wus cetha,
 (Endah Linanggeng/ E1/P1/ L19-20)

Saking pethikan ing nginggil kapanggihaken tembung ***tan rinasa***, ***tan rinasa*** ingkang kalebet *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* tembung ingkang kaserat kaping kalih wonten ing pungkasan larik saha ing wiwitan larik. Tembung menika sampun nedahaken sipat *diagramatis* kanthi kapanggihaken tembung *trus* saha *uga* minangka kangge mantepaken saking tembung saderengipun saha salajengipun kados-kados kangge *penekanan* swanten. Wonten *konteks* ing nginggil gadhah makna badhe ngandharaken bab samukawis ingkang sampun boten gesang utawi sampun seda andharanipun kados tembung saderengipun *alusing napasmu* saged dipunjumbuhaken samukawis ingkang tasih gesang amargi ambeganipun tasih normal lajeng ingkang tetembungan salajengipun *mandheging rah* menika ngemper-emperi samukawis ingkang boten wonten utawi seda amargi gethipun sampun mandheg.

Dudutanipun bilih ***tan rinasa*** ingkang kaserat kaping kalih ing pungkasaning larik saha wiwitaning larik menika arupi *pengulangan* tembung kalebet *ikon diagramatik* ingkang nandhakaken *kesejajaran* maknanipun inggih menika bab samukawis ingkang taksih wonten utawi gesang saha samukawis ingkang sampun boten wonten utawi seda.

- (21) ***Tan*** kinanthen *astamu* tan piguna ing *uripku*,
Tan rinengkuh gegayuhan *luhurmu* muspra ing
uripku,
 Ananing *uripmu* nguripi ing *uripku*,
 (Raharjaning Jagad/ E3/P1/ L12)

Wonten pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung *tan* ingkang kaserat ing larik setunggal saha larik kalih kalebet *ikon diagramatik* ingkang arupi *pengulangan* tembung ingkang tegesipun boten. Salajengipun maknanipun nandhakaken *kesejajaran* inggih menika antawis panjenengan saha kula ingkang katitik saking tembung salajengipun wonten ing larik wiwitan kapanggihaken tembung *astamu* saha pungkasaning larik kapanggihaken tembung *uripku*, ingkang larik angka kalih kapanggihaken tembung *luhurm* saha *uripku*. Saking kalih larik menika sampun nedahaken *kesejajaran* maknanipun inggih menika antawis kula saha panjenengan.

Salajengipun taksih gegayutan kaliyan pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tetembungan *uripmu nguripi ing uripku* ingkang kapanggihaken *pengulangan* tembung urip ingkang kaserat kaping tiga ing setunggal larik. Tembung ingkang angka setunggal ngandharaken *uripmu* ingkang nedahaken gesangipun panjenengan, *nguripi* ingkang nedahaken panjenengan ingkang tansah maringi pagesangan dhateng gesang kula saha *uripku* ingkang nedahaken gesangipun aku-lirik. Saking larik menika ugi nedahaken gegayutaning antawis kula saha panjenengan tumrap pagesanganipun. Dudutanipun saking pethikan geguritan ing nginggil kalebet *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* tembung kanthi *kesejajaran* asipat *diagramatis* inggih menika gayutipun antawis kula saha panjenengan.

(22) *Aku putra nagara putraning dewa*
Aku putra nagri putraning widadari
 (Satriyatama/ E3/ P4/ L5-6)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* tembung inggih menika ***aku putra nagara putraning dewa*** saha ***aku putra nagri putraning widadari***. Saking kalih larik menika wujudipun *diagramatis* inggih menika tembung-tembungipun kaserat sami ingkang beda namung tembung ***nagara nagri*** saha ***dewa widadari*** ingkang nandhakaken ing larik setunggal tembung ingkang dipunpungkasi vokal /a/ ingkang nggambaraken ***nagara dewa*** menika tiyang jaler saged dipuntegesi aku menika putraning bapak lajeng ingkang larik kalih dipunpungkasi vokal /i/ ingkang nggambaraken ***nagri dewi*** nandhakaken tiyang estri saha nggambaraken bilih aku menika putraning ibu.

Pethikan geguritan menika wujudipun *diagramatis* antawisipun aku-lirik menika putranipun bapak saha ibu. Dudutanipun pethikan geguritan menika kalebet *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* tembung ingkang nandhakaken *kesejajaran* makna inggih menika kula utawi aku-lirik menika putraning bapak saha ibu.

- (23) ***dakturut*** dalane atiku, trus lumebu ing kalbu,
dakturut padhanging cahya kang comlorot,
dakturut lan dakkira cahyaning gusti
 kang kawasa
dakturut jebul cahyaning geni kang abra,
 (Ati Gendruwo Endhas Urang/E2/ P3)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung ***dakturut*** ingkang kaserat kaping sekawan wonten ing saben wiwitan larik. Tembung-tembung menika nggambaraken wujudipun *pengulangan* tembung ingkang *diagramatis* kanthi makna ngandharaken samukawis tumindhak ingkang *terus-menerus* inggih menika ingkang kaping setunggal ngandharaken kula badhe ndherek marginipun penggalih,

lajeng mlebet ing kalbu, kaping kalih kula badhe ndherek padhanging cahya ingkang cumlorot, kaping tiga kula ndherek saha kula kinten cahyaning Gusti ingkang kawasa, saha kula padosi jebul cahyaning geni ingkang sumorot. Dudutanipun tembung **dakturut** ingkang kaserat makaping-kaping menika nandhakaken tumindhak kula badhe dherek kanthi *terus-menerus*.

- (24) **wisa ati trus** sumimpen tan kajamah panduluning lyan,
wisa ati trus katutup angendanune mega kemlayang,
wisa ati trus kasilep kandeliling pedhut,
 (Ati Gendruwo Endhas Urang/ E2/ P6)

Wonten pethikan ing nginggil kapanggihaken ugi tetembungan ingkang sami kaserat kaping tigang larik saha tetembunganipun kadadosan saking tigang tembung ingkang kaserat ing saben wiwitaning larik inggih menika **wisa, ati** saha **trus**. Tembung **wisa ati trus** ingkang kaserat kaping tiga sampun nedahaken bilih kalebet *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* tembung. Maknanipun ugi sampun cetha bilih tembung menika kadadosan saking tigang tembung ingkang dipunpungkasi tembung **trus** ingkang nandhakaken bab ingkang *terus-menerus*. Saking *konteks* geguritan ing nginggil ngandharaken samukawis ingkang *terus-menerus* inggih menika ingkang kaping setunggal **wisa ati** inggih menika saking kalih tembung **wisa** saha **ati**, **wisa** tegesipun racun utawi samukawis ingkang saged mbebayani saha **ati** tegesipun samukawis ingkang saged dipunraosaken. Lajeng **wisa ati** miturut *konteks* geguritan ing nginggil maknanipun nggnadharaken samukawis ingkang lepat utawi klentu amargi kanthi tumindhak ingkang boten leres. Tembung **wisa ati trus** ingkang ngandharaken samukawis *terus-menerus* inggih menika ingkang angka setunggal

tansah sumimpen tan kajamah panduluning lyan, kaping kalih katutup angendanune mega kemlayang, saha ingkang kaping tiga kasilep kandelung pedhut, maknanipun ngandharaken samukawis ingkang boten dipunmangertos. Dudutanipun bilih tembung *wisa ati trus* ingkang kaserat kaping tiga menika kalebet *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* tembung saha maknanipun nandhakaken bab ingkang *terus-menerus* inggih menika samukawis tumindhak klentu ingkang boten dipunmangertos.

- (25) *tetela* cahyaning baskara tan kuwawa ambuka nala,
tetela padhanging rahina tan kuwawa anyaput pedhut ati gendruwo
tetela ati gendruwo trus
 ginubet reged kepara
 wus dadi watu,
tetela atine gendruwo trus ginulung letheiking pangangen kang tanpa juntrung
 (Ati Gendruwo Endhas Urang/ E2/ P8)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung *tetela* ingkang kaserat kaping sekawan ing saben wiwitaning larik ingkang nggambaraken terangipun cahya menika saged maringi mapinten-pinten tumindhak ingkang nembe kalampahan ingkang nandhakaken *terus-menerus* inggih menika ingkang kaping setunggal terangipun saking cahyaning srengenge boten kiyat mbikak raosing penggalih, kaping kalih terangipun saking padhanging siang boten kiyat nutupi padhut ati gendruwo, lajeng kaping tiga bilih terangipun ati gendruwo lajeng ginubet rereged kepara sampun dados watu saha ingkang pungkasan terangipun ati gendruwo lajeng ginulung rereged ing penggalih ingkang tanpa cilaka. Dudutanipun tembung *tetela* menika kalebet *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* tembung ingkang nandhakaken samukawis terangipun cahya kanthi tumindhak *terus-menerus*.

- (26) **Tanpa** daya ijen amengku pangangen,
Tanpa rowang urip rinasa peteng,
Tanpa keblat nut ilining gagasan,
Tanpa upas ucap tan ginagas,
 (Raharjaning Jagad/ E3/ P1/ L3-6)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung **tanpa** ingkang kaserat kaping sekawan ingkang kalebet *pengulangan* tembung *ikon diagramatik* kanthi nggambaraken bilih samukawis ingkang boten ngginakaken. Tembung **tanpa** menika nggambaraken samukawis ingkang menawi boten wonten bakal manggihaken samukawis kedadosan kanthi nggandharaken boten namung setunggal bab ananging kathah inggih menika cacahipun sekawan, lajeng dipunpendhet makna *terus-menerus* inggih menika ingkang angka setunggal tanpa daya ijen amengku pangangen, lajeng kaping kalih tanpa rowang urip rinasa peteng, kaping tiga tanpa keblat nut ilining gagasan, lajeng ingkang pungkasan tanpa upas ucap tan ginagas. Dudutanipun *pengulangan* tembung **tanpa** menika kados-kados nggambaraken gegayutaning samukawis ingkang *diagramatis* kanthi makna *terus-menerus* amargi ngandharaken samukawis ingkang langkung saking setunggal.

Salajengipun kangge nggampilaken panaliti anggenipun nganalisis *data* ngengingi bab *pengurutan* saha *pengulangan* tembung kanthi dipantha-pantha miturut data ingkang kapanggihaken inggih menika *pengurutan* saha *pengulangan* tembung menika wonten ingkang kaserat dados setunggal utawi gandheng kanthi kaserat *pengurutan* rumiyen utawi *pengulangan* rumiyen. Sedaya menika kaandharaken kados ing ngandhap menika kanthi miwiti ingkang kaserat *pengurutan* tembung rumiyen inggih menika.

c. Ikon Diagramatik wujuding Pengurutan saha Pengulangan Tembung

Ikon diagramatik ugi kapanggihaken tetembungan ingkang kaserat kanthi *pengurutan saha pengulangan* tembung dipunserat dados setunggal ingkang gadhah makna tartamtu inggih menika wonten ing geguritan *Prasetyaning Buku saha Raharjaning Jagad*.

- (27) Oh pra mitraku,
 kang tuhu gandrung ngelmu,
 mbok kira aku enak-enak turu?
 destun **lungguhku**, **ngleyehku**, sarta **ngadegku**,
 ngugemi prasetya ngenteni tekamu.
 (*Prasetyaning Buku/ E2/ P1/ L4*)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung **lungguhku**, **ngleyehku**, saha **ngadegku** kalebet *ikon diagramatik* ingkang ngandharaken larik sekawan amargi nedahaken urutaning tetembungan ingkang nggambaraken saking tumindhakipun inggih menika **lungguh**, **ngleyeh**, saha **ngadeg**. Lajeng kapanggihaken *pengulangan* tembung **ku** ingkang nandhakaken *buku*. Tetembungan menika maknanipun saged nggambaraken tingkatan ingkang *terus-menerus* inggih menika saking tumindhakipun *buku* kanthi nggambaraken sejatosipun kula(buku) ingkang saweg lungguh, lajeng ingkang angka kalih kula (buku) ingkang saweg leyehe-leyeh saha ingkang pungkasan kula(buku) ingkang saweg ngadeg. Sedaya menika saged dipundhet makna bilih lungguh menika kanthi ngemper-emperi samukawis ingkang wonten ing ngandhap saha ngadheg menika ngemper-emperi samukawis ingkang wonten ing nginggil, dados saking menika lungguh, leyehe, saha ngadheg menika saged kalebet *tingkatan saha terus-menerus*. Dudutanipun tembung

lungguhku, ngleyehku, sarta *ngadegku* menika minangka *ikon diagramatik* ingkang nandhakaken *tingkatan* saha *terus-menerus* saking tumindhakipun buku ingkang tansah prasetya ngentosi tekaning pamaos.

(28) Aku,,,
 Amung titik satlenik,
 Lilanana trus urip ing papan gumelaring jagad,
 Ngruket *astamu*, *pangangenmu*, *uripmu*
 Nyawiji bekti mring Hyang Widi,
 (Raharjaning Jagad/ E3/ P1/ L25)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *pengurutan* saha *pengulangan* tembung ingkang ngandharaken tumindhak ngruket ***astamu***, ***pangangenmu*** saha ***uripmu*** ingkang kaserat kanthi *diagramatis*. Tembung ngruket tegesipun ngrangkul kenceng sanget dhateng ***astamu***, ***pangangenmu*** saha ***uripmu***. Lajeng kapanggihaken *pengulangan* tembung ***mu*** ingkang nandhakaken panjenengan (tiyang ingkang dipunkajengaken dening pangripta). Larik-larik menika nggambaraken tresnanipun *aku* dhateng *panjenengan* ingkang badhe ngruket utawi ngrangkul kanthi kenceng sanget ing astanipun, pangangenipun saha gesangipun panjenengan kanthi nyawiji dhumateng Gusti.

Tembung *asta*, *pangangen*, saha *urip* menika kalebet tingkatan maknaipun amargi *asta* menika tegesipun langkung alit tinimbang pangangen, saha pangangen langkung alit tinimbang urip utawi kosok wangsulanipun bilih urip langkung ageng tinimbang pangangen, semanten ugi pangangen langkung ageng tinimbang *asta*. Menawi dipuntegesi setunggal mbaka setunggal ingkang sinebat *asta* menika

peranganing awak ingkang wujudipun saged dipunpriksani ugi saged dipunmaknai samukawis ingkang wonten ing lahiripun. Lajeng *pangangen* menika saged dipunpriksani menawi sampun dipunwujudaken ing tetembungan utawi tumindhak ingkang saged dipunmaknai samukawis ingkang wonten ing batos saben manungsa. Ingkang pungkasan *urip* menika saged dipunmangertosi saking lahir saha batos uga ing saben tumindhakipun.

Dudutanipun aku badhe ngruket ing *astamu, pangangenmu*, saha *uripmu* nandhakaken tingkatan ing pagesangan. Tembung-tembung menika kalebet *ikon diagramatik* arupi *pengurutan* tembung saha *pengulangan* tembung ingkang maknanipun nggambaraken tingkatan tumindhak ngruket ing pagesangan panjenengan kanthi makna tingkatan ingkang langkung ageng. Salajengipun badhe kaandharaken ingkang kaserat kanthi miwiti *pengulangan* rumiyen, inggih menika kados ing ngandhap.

d. Ikon Diagramatik wujuding Pengulangan saha Pengurutan Tembung

Ikon diagramatik ingkang wujudipun wonten kalih inggih menika *pengulangan* saha *pengurutan* tembung ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kapanggihaken bilih *pengurutan* saha *pengulangan* tembung menika kaserat dados setunggal ingkang gadhah makna tartamtu. Geguritan ingkang kaserat setunggal tembung ingkang dipunmiwiti *pengulangan* tembung rumiyen inggih menika ing geguritan *Prasetyaning Buku, Ngluru Putihing Ati, Biyung Pangestanana*, saha *Prauku*, kaandharaken kados ing ngandhap menika.

- (29) Tekan ing saparan-paran,
mbok indhit, **mbok kempit**,
mbok gendhong, **mbok ojong**,
 ana ing sadhengah papan,
 mbok liling kanthi lelahanan,
 mbok engkuk-engkuk.
 (Prasetyaning Buku/ E2/ P4/ L2-3)

Wonten pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* saha *pengurutan* tembung inggih menika ***mbok indhit***, ***mbok kempit***, ***mbok gendhong*** saha ***mbok ojong*** ingkang ngandharaken tingkatan maknaipun. Tumindhak ingkang katujokaken dhateng pamaos ingkang tansah remen kaliyan buku ngantos dipunbekta wonten ing pundi-pundi inggih menika kagambaraken kanthi tembung ***mbok*** ingkang tegesipun sedaya pamaos ingkang tansah tumindhak.

Lajeng tumindhakipun kaserat kanthi *diagramatis* inggih menika kaping setunggal ngandharaken tumindhak pamaos ingkang nembe *ngindhit buku*, kaping kalih tumindhak pamaos ingkang nembe *ngempit buku*, kaping tiga tumindhak pamaos ingkang nembe *ngendhong buku*, salajengipun tumindhak pamaos ingkang *mbekta buku* ngantos dumugi pundi-pundi ingkang nggambaraken tresnanipun pamaos tumrap buku. Sedaya menika nggambaraken sedaya tiyang utawi pamaos ing tansah setya marang ngelmu kanthi remen maos buku ngantos dipunbekta wonten ing pundi-pundi.

Saking andharan menika tembung indhit, kempit, gendhong saha ojong menika ugi nggambaraken tingkatan maknaipun amargi menawi indhit menika saged dipunmangertos samukawis(buku) ingkang alit dipunlebetaken utawi

dipunbekta ing bangkekan, lajeng kempit samukawis(buku) ingkang radi ageng dipunbekta ing caklakan kanthi dipunkempit. Salajengipun gendhong menika ugi saged nggambaraken samukawis(buku) ingkang radi kathah saha ingkang pungkasan dipunojong nggambaraken samukawis(buku) ingkang dipunbekta kanthi kathah. Dudutanipun *mbok indhit, mbok kempit, mbok gendhong*, saha *mbok ojong* menika kalebet *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* saha *pengurutan* tembung ingkang ngandharaken tingkatan maknaipun inggih menika tumindhak mbekta buku dening sedaya pamaos.

- (30) ***Dakcathet*** ing ati saben tembung kang kumecap saka lathi,
Dakjlimeti saben ukara kang sinandi, nanging isih thukul reridhu kang nyrimpungi,
Dakluru saben jangkah putihing ati,
 Dhuh Maha Asih...
 Apa salahku iki...??
 (Ngluru Putihing Ati/ E3/ P3/ L1-5)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* saha *pengurutan* tembung inggih menika ***dakcathet***, ***dakjlimeti***, saha ***dakluru***. Saking larik-larik menika ngandharaken menapa ingkang dados luputing saking larik-aku (saged pangripta menapa tiyang ingkang dipunkajengaken dening pangripta) ngantos sampun nglampahi tumindhak ingkang kaserat kanthi urutaning *diagramatik* kados ingkang angka setunggal dipuncathet ing penggalih menapa tetembungan ingkang dipun ngendikaken lajeng ukaranipun dipunjlimeti kanthi madosi tetembungan ingkang sae ananging taksih wonten alanganipun lajeng madosi tetembungan ingkang sae.

Pengulangan ater-ater **dak** menika nandhakaken *pengurutan* tembung saking tumindhak larik- *aku* (saged pangripta utawi tiyang ingkang dipunkajengaken dening pangripta). Lajeng kapanggihaken *pengurutan* tembung inggih menika cathet, jlimeti, saha lurus ingkang nggambaraken saking tumindhak nyatet inggih menika tumindhak ingkang ngginakaken paraga asta kangge nyerat, lajeng njlimeti inggih menika tumindhak milih kanthi tlatos ingkang ngginakaken soca kangge njlimeti, ingkang pungkasan ngluru inggih menika ngluru kanthi ngginakaken asta saha soca kangge madosi saking samukawis. Sedaya menika ugi saged ngandharaken samukawis tingkatan saking maknaipun.

Dudutanipun **dakcathet**, **dakjlimeti**, saha **dakluru** menika kalebet *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* saha *pengurutan* tembung ingkang nggambaraken samukawis ingkang wonten tingkatan maknaipun inggih menika sansaya awrat tumindhakipun.

- (31) Dak ngudi kapinteran nganti kemptu
 nggayuh akasa
Dakcandhake lintang-lintang
Dakcangkinge rembulan
Dakgegeme srengenge,
 Dakenggone sangu sadawaning uripku
 (*Biyung Pangestonana/ E4/ P3/ L3-5*)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon diagramatik* ingkang arupi *pengulangan* saha *pengurutan* tembung inggih menika **dakcandhake**, **dakcangkinge**, saha **dakgegeme**. *Pengulangan* ater-ater **dak** ugi sami tegesipun *aku-lirik* ingkang dipungayutaken kaliyan *pengurutan* tembung *candhak*, *cangking*, saha *gegeme*. Saking *konteks* geguritan ingkang nginggil *aku-lirik* badhe ngudi kapinteran

ngantos sepuh kanthi dipunibarataken badhe nggayuh cita-cita ing akasa inggih menika ingkang angka setunggal badhe nyandhak lintang-lintang maknanipun nggayuh cita-cita ingkang saged kacekel lajeng ingkang angka kalih aku badhe nyangking rembulan maknanipun samukawis ingkang kasil saha ingkang pungkasan badhe nyepeng srengenge maknanipun ugi sami samukawis ingkang kacekel utawi kasil.

Pengurutan tembung ***dakcandhake***, ***dakcangkinge***, saha ***dak gegem*** kajumbuhaken ing *konteks* geguritan ing nginggil nandhakaken samukawis ingkang kasil sedaya. Dudutanipun tembung ***dakcandhake***, ***dakcangkinge***, saha ***dakgegem*** menika kalebet *ikon diagramatik* amargi kaserat kanthi *diagramatis* arupi *pengulangan* saha *pengurutan* tembung, maknanipun nandhakaken saking samukawis ingkang dipunlampahi kanthi *terus-menerus* utawi tingkatan saking tumindhak *aku-lirik* ingkang kasil anggenipun nggayuh cita-cita.

- (32) Biyung, pangestonana aku lumebu
 ing guwaning pasinaon
Dakwacane sakabehing tulisan,
Daktulise sakabehing weweruhan
Dakterangne sakabehing kuping krungu
 Yen painaonku alandhesan
 luhuring budi
 (Biyung Pangestonana/ E4/ P3/L11-13)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* saha *pengurutan* tembung inggih menika ***dakwacane***, ***daktulise*** saha ***dakterangne***. Larik-larik menika nggambaraken pangripta badhe tumindhak

nularaken ngelmunipun dhateng tiyang sanes kanthi nglampahi tumindhak *diagramatis* inggih menika maos buku, ingkang kaangep wigati dipunserat lajeng ngelmunipun dipuntularaken dhateng tiyang sanes. Tumindhak kados mekaten ngemper-emperi pakaryaning guru, sinaosa boten namung guru ingkang saged nglampahi tumindhak kados menika. Salajengipun geguritan menika saged ugi nggambaraken putra ingkang nyuwun pangestu dhateng tiyang sepuhipun saha janji badhe sinau kanthi tumemen.

Saking *konteks* geguritan ing nginggil sami kaliyan geguritan saderengipun bilih kapanggihaken pengulangan ater-ater ***dak*** ingkang kaserat kaping tiga ingkang nandhakaken tumindhak aku-lirik. Lajeng kapanggihaken *pengurutan* tembung inggih waca, tulise saha terang. Tembung *waca* tegesipun maos samukawis ingkang ngginakaken soca saengga kita saged mriksani saha dipunwaos. Lajeng tembung *tulis* inggih menika tumindhak ingkang ngginakaken paraga asta saha ingkang pungkasan inggih menika *terang* tegesipun ngginakaken tutuk kangge nerangaken. Dados tetembungan menika kaserat kanthi *diagramatis* mila kasebat *ikon diagramatik* kanthi urutaning tumindhak badhe kula waos, badhe kula serat saha badhe kula terangaken.

Dudutanipun tembung ***dakwacane***, ***daktulise***, saha ***dakterangne*** menika kalebet *ikon diagramatik* ingkang wujudipun arupi *pengulangan* saha *pengurutan* tembung, lajeng maknanipun ngandharaken samukawis tingkatan saking tumindhak aku-lirik.

(33) ***Nora ana paekan***
Nora ana sulayan

Nora ana gendran
(Prauku/ E3/ P2/ L9-11)

Saking pethikan ing nginggil kapanggihaken *ikon diagramatik* ingkang wujudipun *pengulangan* saha *pengurutan* tembung inggih menika ***nora ana paekan, nora ana sulayan, saha nora ana gendran***. Tembung ***nora ana*** ingkang kaserat kaping tiga kanthi urutan ingkang ngandharaken samukawis kedadosan ingkang boten sae saha kalebet *ikon diagramatik* arupi *pengulangan* tembung. Salajengipun kapanggihaken *pengurutan* tembung antawisipun inggih menika tembung *paekan, sulayan, saha gendran* ingkang kaserat ing pungkasan saben larikipun inggih menika *paekan* tegesipun tumindhak ala, *sulaya* tegesipun tumindhak ingkang boten trep utawi boten jumbuh saha *gendran* tegesipun kadadosan ingkang ngagetaken kados bencana lsp. Dudutanipun bilih ***nora ana paekan, nora ana sulayan, nora ana gendran*** menika kalebet *ikon diagramatik* ingkang nandhakaken samukawis ingkang langkung ageng kadadosanipun.

Panaliti mendhet dudutan saking *ikon diagramatik* ingkang sampun kaandharaken ing nginggil ngengingi bab wujudipun inggih menika *pengulangan* saha *pengurutan* tembung ingkang kaserat ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 menika gadhah *tingkatan* maknanipun inggih menika babagan ingkang ngandharaken samukawis ingkang langkung inggil tingkatanipun saha langkung ageng kadadosanipun, samukawis ingkang sejajar, samukawis ingkang kadadosanipun dipunlampahi kanthi *proses*, saha samukawis ingkang ngandharaken bab kanthi *terus-menerus*.

Salajengipun sasampunipun ngandharaken babagan *ikon diagramatik*, badhe kaandharaken jinising *ikon* ingkang angka tiga ingkang kasebat *ikon metaforis*, kaandharaken kados ing ngandhap menika.

3. Tandha *ikon* ingkang kalebet *Ikon Metaforis*

Ikon metaforis inggih menika gayutipun adhedhasar ngemper-emperi, sinaosa namung sekedhik utawi sepalih ingkang memper, kados kembang kaliyan kenya dipunanggep gadhah teges ayu, raos seger tumrap wanita. Panaliti adhedhasar teori ingkang wonten mbagi bilih *ikon metaforis* menika wujudipun wonten kalih inggih menika tetembungan ingkang tegesipun *abstrak* utawi boten nyata saha ingkang tegesipun *konkret* utawi nyata tumrap ing pagesangan.

Salajengipun babagan makna *ikon metaforis* ugi sami, dipungayutaken ing *konteks* geguritan ingkang kajumbuhaken kaliyan tegesipun saking kamus saha ing pagesangan. Panaliti ngandharaken babagan menika kanthi runtut inggih menika ingkang kaping setunggal badhe kaandharaken *ikon metaforis* ingkang wujudipun *abstrak* kados ing ngandhap menika.

a. *Ikon Metaforis* ingkang wujud ing *abstrak*

Ikon metaforis ingkang wujudipun *abstrak* inggih menika samukawis ingkang boten saged dipunpriksani kanthi nyata ing pagesangan inggih kados ingkang dipun panggihaken ing geguritan *Endah Linanggeng* saha *Ngluru Putihing Ati* inggih menika kados ing ngandhap menika.

- (34) *alusing napasmu* trus tan rinasa,
tan rinasa uga *mandheging rah* kang wus cetha,
(Endah Linanggeng/ E1/P1/ L19)

Saking pethikan geguritan ing nginggil, sanesipun kapanggihaken ugi kapanggihaken *ikon metaforis* inggih menika tembung *alusing napasmu* ingkang wujudipun *abstrak* amargi kawontenanipun boten saged dipunpriksani ananging saged dipunraosaken. Napas menika tandha pagesangan. Dados *alusing napasmu* nggambaraken pagesangan saking samukawis. Saking pethikan ing nginggil ugi kapanggihaken *ikon metaforis* maleh inggih menika *mandheging rah* tegesipun tiyang ingkang sampun boten wonten utawi seda. Dados *mandheging rah* saged nandhakaken bilih samukawis ingkang sampun boten wonten.

Tembung *mandheg* menika samukawis ingkang boten mlampah saha tembung *rah* menika tegesipun getih. Miturut *konteks* geguritan ing nginggil nggambaraken samukawis ingkang sampun boten wonten kanthi cetha. Dudutanipun bilih *alusing napasmu* saha *mandheging rah* menika kalebet *ikon metaforis* ingkang nggambaraken samukawis pagesangan antawis gesang saha seda.

- (35) Dakluru saben jangkah *putihing ati*,
(Ngluru Putihing Ati/ E3/ P3/ L1-5)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon metaforis* ingkang wujudipun *abstrak* inggih menika badhe madosi saben jangkah *putihing ati* kanthi madosi tumindhak ingkang sae. Saking tembung menika nandhakaken bilih *putih* identik kaliyan bab-bab ingkang sae, resik, tenang saha sapanunggalanipun.

Tembung utawi ungkapan *putihing ati* menika ngandharaken samukawis ingkang *abstrak* amargi boten leres menawi ati menika warninipun pethak, ingkang saleresipun warninipun abrit. Warni pethak menika badhe nggandharaken samukawis ingkang sae, lajeng dipungayutaken ati menika saged dipuntegesi kathah inggih menika saged raos, kekajengan, tumindhak lan sapanunggalanipun jumbuh kaliyan *konteks* geguritan ing nginggil. Dudutanipun tembung utawi ungkapan *putihing ati* menika kalebet *ikon metaforis* ingkang wujudipun *abstrak*, lajeng maknanipun nandhakakaken samukawis ingkang sae. *Ikon imajis* ingkang angka kalih wujudipun saged dipungayutaken kaliyan samukawis utawi bab ingkang *konkret* inggih menika, kaandharaken kados ing ngandhap menika.

b. Ikon Metaforis ingkang wujud ing konkret

Ikon metaforis ingkang wujudipun *konkret* inggih menika tetembungan ingkang tegesipun jumbuh kaliyan ingkang wonten ing pagesangan saha saged dipunpriksani wujudipun kanthi nyata. Tetembungan ingkang kalebet *ikon metaforis* kanthi wujudipun *konkret* kapanggihaken ing geguritan *Kidung Suksma Jati, Jaga Warisan, Manunggaling Rasa, Prauku, Endah Linanggeng, Ati Gendruwo Endhas Urang, Sawang, Ngluru Putihing Ati, Raharjaning Jagad, Amrih Drajjate Kajunjung Mumbul*. Sedaya menika kaandharaken kados ing ngandhap menika.

- (36) kidung suksma jati trus ngumandhang,
 kumandhang munggah meru,
 gumawang ing wiyati,
 anjog telenging *segara geni*, (*Kidung Suksma Jati/ E1/ P3/ L4*)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung *segara geni* ingkang nggambaraken kawontenan ing alam nginggil kanthi lebur-ipun dosa-dosa ingkang dipunsamekaken kaliyan *objek konkret* inggih menika segara saha geni. Segara menika wujudipun toya ingkang kathah saha geni menika nandhakaken samukawis ingkang panas. Lajeng menawi segara saha geni menika dipundadoasaken setunggal tegesipun samukawis ingkang ical utawi lebur. Geni-gen menika bakal lebur menawi mlebet ing toya ingkang kathah kados segara.

Samukawis menika ngemper-emperi dosa-dosa bakal lebur kanthi kumandhangipun kidung suksma jati (donga-donga utawi pepujen). Dudutanipun *segara geni* menika kalebet *ikon metaforis* ingkang nggambaraken saking kalih *simbolis* inggih menika wujud aslinipun saha samukawis ingkang dadosaken leburipun dosa-dosa.

(37) Kabudayaan adiluhung minangka *kaca benggala*
 Akeh mudha nganggep yen kuwi kuna,
 (Jaga Warisan/ E1/ P3/ L1)

Saking pada ing nginggil kapanggihaken *ikon metaforis* ingkang maknanipun arupi ungkapan nandhakaken kawontenanipun inggih menika *kaca benggala* ingkang tegesipun tauladhan utawi tuladha. Wonten ing geguritan JW ingkang dipundadosaken tuladha inggih menika kabudayaan adiluhung ingkang kedah dipunjagi saha dipunuri-uri.

Ungkapan *kaca benggala* inggih menika arupi kaca ingkang ageng minangka bebasan kedahipun tiyang sami mawas dhiri saking kabudayaan adiluhung piyambak

saha sanesipun kangge pasinaon, jumbuh kaliyan kaginaanipun kaca kangge ngilo saged dipunsamekaken kangge *instropeksi* dhiri supados langkung sae. Dudutanipun ungkapan **kaca benggala** kalebet *ikon metaforis* ingkang wujudipun *konkret* maknaipun inggih menika nggambaraken samukawis tuladha tumrap sedaya tiyang kedah njagi saha nguri-uri kabudayaan adiluhung boten namung kangge pajangan kemawon

- (38) Nadyan saleksa sengkala wis **binaya mangap**
 Bakal lebur dening manunggaling suksma,
 (*Manunggaling Rasa/ E1/ P1/ L3*)

Saha

Endah,,,
 Prauku kang gagah,
 Nora sayah lelumban ing segara kang jembar,
 Anerjang pepalang
 kandeling mega kang sangar,
 Nyigar ombak kang **binaya mangap**,
 (*Prauku/ E3/ P1/ L5*)

Saking kalih pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung ingkang sami saha kalebet *ikon metaforis* inggih menika tembung **binaya mangap** (dipun-kepung). Tembung menika kalebet *ikon metaforis* ingkang wujudipun *konkret* inggih menika ngemper-emperi kaliyan kewan baya ingkang nembe mangap nandhakaken bilh wonten bebaya ingkang badhe kapanggihaken. Tembung **binaya mangap** ing geguritan MR ngandharaken bilih bebaya menika bakal ical kanthi tumindhak bebrayan kanthi sae inggih menika manunggaling suksma antawis jaler saha estri ingkang badhe bangun gesang bebrayan kanthi sae dhateng kulawarga.

Salajengipun menawi tembung *binaya mangap* ingkang kaserat ing geguritan Pr inggih menika ngandharaken prau ingkang gagah badhe nerjang pepalang kanthi nyigar ombak saking bebaya ingkang dipunpanggihaken. Salajengipun tembung utawi ungkapan *binaya mangap* menika ngemper-emperi samukawis ingkang wonten bebaya utawi pepalang ingkang maknanipun saking kalih geguritan ing nginggil sami-sami badhe mbrastha pepalang ingkang badhe kapanggihaken kanthi manunggaling rasa tumrap dewa saha widadari, lajeng geguritan ingkang irah-irahan *prauku* menika maknanipun ugi mbrastha pepalang kanthi ngginakaken prau ingkang gagah. Prau ingkang gagah menika ugi saged ngemper-emperi kulawarga ingkang sakinah, mawadah, saha warahmah ingkang badhe nerjang samukawis bebaya utawi pepalang ingkang badhe kapanggihaken.

Dudutanipun tembung utawi ungkapan *binaya mangap* ingkang kaserat saking kalih geguritan ing nginggil menika kalebet *ikon metaforis* ingkang wujudipun *konkret* menawi dipungayutaken kaliyan ing pagesangan inggih menika baya ingkang mangap maknanipun nandhakaken samukawis pepalang utawi bebaya.

- (39) Manising eseme widadari,
 Bisa agawe tentrem ayem sakabehing titah dumadi,
Tangise uga bisa ndadekake *banjir* ing marcapada.
 (Manunggaling Rasa/ E1/ P2/ L4)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon metaforis* ingkang wujudipun *konkret* bilh *tangis* saha *banjir* saged dipunpriksani kanthi nyata. Tembung *tangis* kaliyan *banjir* gadhah *similaritas* inggih menika sami-sami medalaken toya. Tangisipun widadari inggih menika kanthi medalaken luh ingkang

sekedhik, ananging wonten *konteks* inggil dipunsamekaken banjir ingkang tegesipun saged damel cilaka tiyang kathah.

Salajengipun tangisipun widadari dipunibarataken saged damel sedih tiyang kathah. Tembung ***tangis*** kaliyan ***banjir*** gadhah kamemperan bilih sami-sami ngandharaken samukawis ingkang dadosaken kuwatosipun tiyang kathah. Dudutanipun tembung ***tangis*** saha ***banjir*** menika gadhah kamemperan ingkang kalebet *ikon metaforis* saha wujudipun *konkret* amargi kasunyatanipun kawontenanipun saged dipunpriksani.

- (40) Ngungun nala andeleng cahyaning jiwangga sinuksman,
rinasa manjinge ***warangka ing curiga***,
(Endah Linanggeng/ E1/ P1/ L23)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon metaforis* ingkang wujudipun *konkret* bilih mlebetipun cahyaning jiwa raga sinuksman kados mlebetipun warangka ing kerisipun, maknanipun inggih menika manunggaling kawula Gusti. Geguritan menika nggambaraken manunggaling antawis makhluk kaliyan Gustinipun. Saking *konteks* geguritan ing nginggil samukawis menika ngemper-emperi kawontenan tiyang ingkang badhe manggihaken pupating titi kanthi manunggaling kawula Gusti. Dudutanipun ***warangka ing curiga*** menika kalebet *ikon metaforis* ingkang wujudipun *konkret* saha maknanipun nggambaraken gegayutaning makhluk(manungsa) saha Gustinipun.

- (41) *gendruwo gedheg-gedheg ngeplaki endhase dhewe,*
*sirah kang memper ***endhas urang****
(Ati Gendruwo Endhas Urang/ E2/ P5/ L2)

saha

*rupa rah jebul awujud rereged
persis **endhas urang*** (Ati Gendruwo Endhas Urang/ E2/ P7/L2)

Saking kalih pethikan ing setunggal geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung **endhas urang** ingkang ngandharaken bilih samukawis ingkang kosong amargi endhas urang menika panggenan telek-ipun. Tiyang ingkang dipunsamekaken sirah-ipun kados **endhas urang** inggih menika pamikiran ingkang kosong, bodho utawi boten migunani.

Wujudipun **endhas urang** menika saged dipunpriksani kanthi nyata ingkang ngemperi-emperi samukawis ingkang boten miguna bilih kawontenanipun boten sakeca dipundhahar. Awit saking menika tiyang ingkang dipunsamekaken kaliyan **endhas urang** nggambaraken samukawis ingkang boten migunani. Dudutanipun bilih **endhas urang** menika kalebet *ikon diagramatik* ingkang wujudipun *konkret* saha nandhakaken samukawis ingkang boten migunani.

(42) Menawa aku nyawang kowe,
kabeh tansah apik,
aku ora ngira menawa,
aku **sawang** sithik,
kang gawe reget,
aku sedhih,
aku kuciwa,
(Sawang/E2/P1)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken tembung **sawang** ingkang kalebet *ikon metaforis* bilih **sawang** menika gadhah kalih makna, ingkang angka setunggal ngandharaken **sawang** inggih menika samukawis ingkang saged dipunpriksani lajeng **sawang** ingkang angka kalih tegesipun rereged ingkang

dipunsamekaken tumindhak ingkang klentu. Dudutanipun tembung *sawang* menika gadhah kalih makna *simbolis* ingkang saged dipunsebat *ikon metaforis* maknanipun inggih menika mriksani samukawis ingkang klentu.

- (43) Dakluru *putihing mega ing biruning langit*
 Mangkonoa tan bisa tinemu ing urip
 Dakluru nering angin tumuju
 Mangkonoa tetep peteng ing pandulu
 (Ngluru Putihing Ati/ E3/ P1/ L3)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon metaforis* wujudipun *konkret* inggih menika *putihing mega ing biruning langit* ingkang ngandharaken bilih *putihing mega* menika peranganing saking *biruning langit*. Saking larik setunggal kaserat “*dakluru putihing mega ing biruning langit*” inggih menika *putihing mega* ingkang wujudipun *konkret* menika nggambaraken babagan ingkang sae, bilih warni putih menika tegesipun terang, resik (bab-bab ingkang sae) ingkang gadhah *similaritas* kaliyan mega ingkang warninipun pethak. Lajeng menawi *biruning langit* inggih menika kawontenan ingkang wonten ing bumi ingkang nggambaraken samukawis ingkang *konkret*. Saking warninipun biru menika saged nggambaraken sipat ingkang boten wonten watesanipun ingkang dipunsamekaken kaliyan kawontenan ingkang nyata.

Larik dakluru *putihing mega ing biruning langit* inggih menika badhe madosi tumindhak ingkang sae saking kathah tumindhak ingkang sampun kalampahan. Dudutanipun *putihing mega ing biruning langit* menika kalebet *ikon metaforis* ingkang wujudipun *konkret* saha nggambaraken samukawis tumindhak ingkang sae utawi leres.

- (44) Anggayuh ginelaring **obor pepadhang**,
Ambabar raharjaning urip sajagad,
(*Raharjaning Jagad/ E3/P1/ L17*)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon metaforis* wujudipun *konkret* inggih menika **obor pepadhang** ingkang gadhah *similaritas* bab ginanipun. Saking wujudipun ingkang sinebat *obor* menika saged arupi geni ingkang ngginakaken pring ginanipun kangge madhangi.

Dados tembung *obor* kaliyan *pepadhang* menika gadhah *similaritas* inggih menika saged damel padhanging gesang. Salajengipun *padhanging gesang* menika identik kaliyan *pencerahan*. Dudutanipun **obor pepadhang** menika kalebet *ikon metaforis* ingkang wujudipun *konkret*.

- (45) Sokur bage anane
temu Sastrawan Nusantara MPU VII
minangka **kawah candradimuka**
(*Amrih Drajate Kajunjung Mumbul/ E4/ P4/ L3*)

Saking pethikan geguritan ing nginggil kapanggihaken *ikon metaforis* ingkang wujudipun *konkret* arupi panggenan inggih menika **kawah candradimuka**. Saking *konteks* ing nginggil temu sastrawan dipunsamekaken kados **kawah candradimuka**. **Kawah candradimuka** wujudipun *konkret* amargi kawontenanipun saged dipunpriksani bilih ingkang saleresipun **kawah candradimuka** menika wonten ing tlatah Dieng Plateau, kabupaten Banjarnegara. Nama menika kawiwitan saking cariyos pewayangan inggih menika cariyos Gathotkaca ingkang dipungodhog ing salebeting **kawah candradimuka** saengga kagungan kesaktian otot kawat tulang besi.

Menawi dipunpriksani saking tembungipun inggih menika *kawah tegesipun lahar gunung lajeng candradimuka tegesipun cahyaning rembulan*.

Salajengipun dipungayutaken kaliyan *konteks* geguritan ing nginggil bilih temu Sastrawan Nusantara MPU VII minangka *kawah candradimuka* ingkang maknanipun saged dadosaken dhirinipun nguwaosi bab sastra ingkang dipunsamekaken saking cariyos Gatotkaca ing nginggil. Dudutanipun *kawah candradimuka* menika kalebet *ikon metaforis* ingkang wujudipun *konkret* nggambaraken samukawis ingkang nyata saha nggayutaken kaliyan cariyos ing pewayangan. wonten ing *konteks* geguritan kanthi nggayutaken samukawis ingkang ndadosaken dhirinipun nguwaosi ing bab samukawis kados tumindhak temu sastrawan ingkang tansah miguna dhateng tiyang kathah amargi dadosaken dhirinipun nguwaosi bab sastra kados Gathutkaca ingkang gadhah kasekten otot kawat tulang wesi.

Saking sedaya pirembagan wonten ing nginggil saged dipunpendhet dudutan bilih *ikon* menika ngandharaken samukawis ingkang gegayutan kaliyan *objek* ingkang dipunacu. Jinising *ikon* ingkang cacahipun wonten tiga inggih menika *ikon imagis*, *ikon diagramatik* saha *ikon metaforis* gadhah titikan piyambak-piyambak ingkang dipunpanggiaken ing geguritan salebeting kalawarti *sempulur* babaran 2012.

Jinising *ikon* ingkang angka setunggal inggih menika *ikon imagis* ingkang arupi gambar wonten panaliten menika nggambaraken tiyang ingkang gadhah watek boten miguna saha tetembungan *onomatope* kanthi nggambaraken samukawis

ingkang saged dipunraosaken kanthi raos wiyar, raos awrat, raos entheng, raos makaping-kaping utawi kathah, saha raos dadakan. *Ikon* ingkang angka kalih inggih menika *ikon diagramatik* ingkang nggambaraken samukawis tetembungan arupi *pengurutan* saha *pengulangan* tembung amargi perangan-peranganipun. Panaliti manggihaken gegayutan bab makna saking samukawis inggih menika *tingkatan*, *proses*, *terus-menerus*, *saling* saha *kesejajaran*. Panaliti mendhet dudutan saking panaliten menika bilih tetembungan ingkang kaserat wonten ing geguritan salebeting kalawarti *sempulur* babaran 2012 kathah kapanggihaken *ikon diagramatik* arupi tingkatan saking samukawis tumindhak.

Jinising *ikon* ingkang angka tiga inggih menika panaliti kanthi nggayutaken samukawis ingkang *abstrak* saha *konkret*. Saking panaliten ingkang sampun dipunlaksanakaken dening panaliti, bilih kathah kapanggihaken samukawis ingkang nyata kanthi makna ingkang boten saleresipun amargi nggambaraken saking tandha ingkang dipunjumbuhaken kaliyan *konteks* ing seratan geguritan kalawarti *sempulur* babaran 2012. Panaliti mendhet dudutan bilih *ikon metaforis* menika maknanipun kanthi nggayutaken samukawis miturut kawontenan ingkang wonten ing pagesangan.

BAB V PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembaganipun ingkang sampun dipunlampahi, saged dipunpendhet dudutan. Dudutan ingkang dipunpanggiaken inggih menika kajumbuhaken kaliyan menapa ingkang dipuntliti inggih menika *teori semiotik Peirce*, mliginipun bab *ikon* ingkang kathah kapanggiaken wonten geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 ingkang dipunbabaraken dening Dinas Kebudayaan Provinsi Daerah Istimewa Yogyakarta. Salajengipun saged dipunpendhet dudutan bilih tandha *ikon* wonten ing geguritan salebeting kalawarti *sempulur* babaran 2012 gayutipun kaliyan jinis saha makna ingkang kapanggiaken karingkes kados ing ngandhap menika.

1. Jinising tandha *ikon* ingkang dipunpanggiaken wonten ing geguritan kalawarti *Sempulur* babaran 2012 wonten tiga inggih menika *ikon imagis*, *ikon diagramatik*, saha *ikon metaforis*, sinaosa boten sedaya tigang jinising *ikon* kaserat ing saben geguritan.
2. Wujuding tandha *ikon* ingkang dipunpanggiaken wonten ing geguritan kalawarti *Sempulur* babaran 2012 inggih menika arupi gambar, tetembungan *onomatope*, *pengurutan* tembung, *pengulangan* tembung, tetembungan ingkang tegesipun *abstrak*, saha *konkret*.

3. Maknanipun tandha *ikon* ingkang dipunpanggihaken wonten ing geguritan kalawarti *Sempulur* babaran 2012 kanthi nggayutaken samukawis bab raos, tumindhak saha kawontenanipun.

Miturut jinisipun *ikon* inggih menika ingkang angka setunggal *ikon imagis* maknanipun nandhakaken watek manungsa, raos wiyar, raos awrat, raos entheng, raos ingkang makaping-kaping, kathah saha raos dadakan. Lajeng ingkang angka kalih *ikon diagramatik* maknanipun nandhakaken samukawis *tingkatan, proses, saling, sejajar, saha terus-menerus*. Salajengipun ingkang pungkasan *ikon metaforis* maknanipun mawarni-warni gumantung saking *konteks* antawisipun nandhakaken samukawis ingkang taksih gesang, samukawis ingkang sampun boten gesang, samukawis ingkang sae, tuladha, pepalang, manunggaling kawula Gusti, mriksani samukawis ingkang klentu, samukawis ingkang boten migunani, samukawis ingkang leres, samukawis ingkang langkung sae, saha samukawis ingkang migunani.

B. Implikasi

Asiling panaliten menika nyengkuyung *teori semiotik Peirce* mliginipun babagan panganggenipun tandha *ikon*. Tandha *ikon* minangka gegayutan bab ingkang ateges ngemper-emperi. Tandha *ikon* menika menika kaginakaken kangge mangertosi makna ingkang wonten ing seratan geguritan. Pasinaon babagan tandha *ikon* menika saged mbiyantu para masarakat Jawi (mliginipun mahasiswa PBD) ingkang kepingin

gladhen ngonceki tetembungan ingkang kaserat ing salebeting geguritan kanthi ngginakaken *sistem* tandha utawi tandha *ikon*.

C. Pamrayogi

Panaliten babagan *ikon* wonten ing geguritan salebeting kalawarti *Sempulur* babaran 2012 menika, manggihaken tandha *ikon* kanthi mapinten-pinten makna ingkang kapanggihaken ing saben geguritan. *Ikon* minangka gayutaning kaliyan objekipun. Tandha ingkang gegayutaning kaliyan objek wonten tiga inggih menika *ikon*, *indeks*, saha *simbol*. Awit saking menika, panaliti gadhah pamrayogi supados wonten panaliten salajengipun ingkang ngrembag bab gegayutaning tandha kaliyan objek sanesipun kados ta *indeks* utawi *simbol*.

KAPUSTAKAN

- Aminuddin. 2009. *Pengantar Apresiasi Karya Sastra*. Bandung. Sinar Baru: Algensindo.
- Astuti, Eviati Wiji. 2012. Patriotisme dalam Novel Serat Gerilja Solo Karya R.M Sri Hadidjojo (Sebuah Kajian Semiotik). *Skripsi S1*. Yogyakarta: Program Studi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
- Atar, Semi M. 1990. *Metode Penelitian Sastra*. Bandung: Angkasa.
- Budiman, Kris. 2005. *Ikonitas: Semiotika Sastra dan Seni Visual*. Yogyakarta: Buku Baik.
- Danesi, Marcel. 2010. *Pesan, Tanda, dan Makna Buku: Teks Dasar Mengenai Semiotika dan Teori Komunikasi*. Yogyakarta: Jalasutra.
- Endraswara, Suwardi. 2008. *Petis Manis Bahan Wulangan Basa lan Sastra Jawa*. Bantul: Semar Press.
- . 2011. *Metodologi Penelitian Sastra*. Yogyakarta: CAPS.
- Fananie, Zainuddin. 2002. *Telaah Sastra*. Surakarta: Universitas Negeri Surakarta.
- Hartoko, Dick. 1989. *Pengantar Ilmu Sastra*. Jakarta. PT Gramedia.
- Hikmat, Mahi M. 2011. *Metodologi Penelitian Dalam Perspektif Ilmu Komunikasi dan Sastra*. Yogyakarta: Graha Ilmu.
- Poerwodarminta, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Groningen, Batavia: J.B. Wolters' Uitgevers-Maatschappij N.V.
- Prabowo, Dhanu Priyo. 2002. *Geguritan Tradisional Dalam Sastra Jawa*. Jakarta: Departemen Pendidikan Nasional.
- Pradopo, Racmat Djoko, dkk. 2011. *Metodologi Penelitian Sastra*. Yogyakarta: PT. Prasetia Widia Pratama.
- Purwadi. 2010. *Puisi Jawa Modern*. Yogyakarta: Pararaton (Grup Elmatara).
- Ratna, Nyoman Kutha. 2004. *Teori, Metode, dan Teknik Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

- Santosa, Puji. 1993. *Ancangan Semiotika dan Pengkajian Susastra*. Bandung: Angkasa.
- Sudjiman, Panuti. 1986. *Kamus Istilah Sastra*. Jakarta: PT Gramedia.
- Teew.1984. *Sastra dan Ilmu Sastra. Pengantar Teori Sastra*. Jakarta Pusat: Pustaka Jaya.
- Waluyo, Herman J. 1987. *Teori dan Apresiasi Puisi*. Jakarta: Erlangga.
- Widayat, Afendy. 2011. *Teori Sastra Jawa*. Yogyakarta. Kanwa Publisher.
- Wiyatmi. 2006. *Pengantar Kajian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka.
- Zaimar, Okke K.S. 2008. *Semiotik dan Penerapannya Dalam Karya Sastra*. Jakarta: Pusat Bahasa Departemen Pendidikan Nasional.

LAMPIRAN

Geguritan Salebeting Kalawarti *Sempulur* Edisi 1 Babaran 2012**KIDUNG SUKSMA JATI****Dening: Dewata**

(*Dhuh, dhuh Gusti sangkan paraning wak mami,
enggal pinaringna, wruh wosing urip sayekti,
abra sirep kang rinasa,,*)

Kidung telenging ati trus ngumandhang,
ambuka suksmaning jagat mbabar cahya,
kidung sayekti rip tan kagepok ing pati,
madhang jagating urip mbabar beciking
pakarti,
kidung tresna jati kalis ing bilahi,
ngebaki sih welas ing ati

,,,
kidung suksma jati trus ngumandhang,
kumandhang munggah meru,
gumawang ing wiyati,
anjog telenging segara geni,
gya sirna sakeh jrih ing rasa,

,,,
kidung tresna jati trus ngumandhang,
ngglandhang skabehing dur angkara,
dursila musna ginulung sih aksama,
aksameng sasama,
samad-sinamadan ing samadi,
meleng sihing Sang Hyang Widhi,

,,,
kidung sihing gusti trus ngumandhang,
medhar wos dumadining titah,
mbabar jatining raga sinuksman.
suksma kang rinaga,
mad lan waspada,
maruta agni tirta bantala,
bali mring asalireki,
less... kidung lebur ing suksma manjing,
kasampurnan,
yekti jatining aneng nir.

06 Januari 2012

KIDUNG WANGSULAN**Dening: Ajenk Kalingga**

Tan kinira bungah rasa anggubet nala,
Apameneh maca wangsulan pitakonku semana,
Tarwaca cetha liwat kidung suksma jati nyata,
Ilining ukara rinaket endah,
Elingake mring Hyang Wikan,
Kidung wangsulanmu pantes dadya tuladha....

Prasetya ora cukup ana pangucap,
Ukara manis ora amung kanggo ngalembana,
Reseping panyawang tandhes sajeroning dhadha,
Wis ora ana kang kudu kasingidna,
Aku percaya, katresnan jati iki bebungah saka kang
Kuwasa.

Kersane Gusti wis pinesthi manunggal,
Antarane dewa lan widadari kang wis nyawiji rasa,
Legawa nampa sakehing kahanan,
Ing sakabehing rasa,
Nunggal gegayuhan,
Gayuh luhuring tumindak,
Gegaman pasrah sumarah,
Anglampahi garising pesthi kang nyata...

Barisan Redi Sewu, 20 Januari 2012.

JAGA WARISAN

Dening: Ajenk Kalingga

Dhadha iki rasane seseg nalika kudu nyawang kahanan,
Eman warisan adiluhung mung kanggo pajangan,
Wadhah paguyuban Jawa kang kawentar,
Akeh ngrembaka ing saben papan ora cundhuk karo kanyatan.

Apamaneh akeh sastrawan mongkog amarga kondhang,
Jarag karyane mumbul kanggo golek pangalembana,
Ewasemana isih akeh warisane leluhur kang kudu dijaga,
Ngrembakane tansah diuri-uri supaya lestari widada,
Gemblengna tekad lan tumindak kanggo luhuring gegayuhan.

Kabudayan adiluhung minangka kaca benggala,
Akeh para mudha nganggep yen kuwi kuna,
Leluhur wis marisake kidung kang kebak tuladha,
Iku kabeh ora cukup mung diwaca.
Ngerti maknane, nglampahi tumindak utama,
Gegem kenceng paugeran kang ana,
Gusti mesthi paring rahayu mulya
Alam raya melu mesem nampa kanugrahan saka Kang Maha Kuwasa...

Yogyakarta, 24 Januari 2012

MANUNGGALING RASA

Dening: Dewata TP

Nalika jagading raga pinisah ing kahanan,
Dakluru katresnan jatimu ing kasuksman.
Dakluru astamu trus manjing ing jatining rasa,
Nadyan saleksa sengkala wis binaya mangap.
Bakal lebur dening manunggaling suksma,
Kang wis gembleng nyawiji ing sedyo,
Agya ambuka rahsaning kasetyan,
Kang sinebda ing prasapa.

Manising esem widadari,
Bisa agawe tentrem ayem sakabehing titah dumadi.
Tangise uga bisa ndadekake banjir ing marcapada.
Wus dunung pener,
Manawa Widadari trus anjaga rasa,
Kang cumondhok ing nala.
Rasaning dewa widadari,
Ya rahsaning jagad kang ginelar,
Dhuh Gusti, matur nuwun pun anjagi wak mami.
Ngayogyakarta, 21 Januari 2012.

KESREKAL SANDHAL**Dening: Yangkung**

AAL bocah siyal,
ngopeni sandhal jepit jebat, uripe ketriwal-triwal
kesrekal sandhal, pulisi kang ora duwe amal
sandhal

Mangka, sandhal kang ora krumat,
dudu amale pulisi kang *morale* ora normal

Jare pulisi pengayom rakyat, jebul tumindhak
mursal tega *nyrekal* lan ngendharat,
bocah-bocah kanggep nyolong sandhal?

Jare pulisi mitrane bocah,
kena apa bocah nakal ora digulawenthah,
kepara kanggo wadal pokal kang mokal-mokal

Jare pulisi mitrane bocah,
kena apa bocah nakal ora digulawenthah,
kepara dipala kaya pesakitan, murih ngaku
nyolong sandhal

Jare pulisi pengayom rakyat,
nanging ora jegos mbabat brandhagal ndhugal?
Apa pancen pulisi wis kentekan akal?

Kaniyaya temen uripmu AAL,
amung perkara abrag sandhal
Pira regane sandhal ta AAL?

Senajan rasaning ati nggronjal, nanging tan
kuwawa mbadal hakim kang kentekan akal,
jalaran wis ora bisa akal-akal

Nganti hakim rasane kontal nyebal saka akal
Apa wis lageyane hakim lamun nyambut gawe
Waton *halal*

Hakim kang wicaksana lamun mutus perkara ora
nyebal, kanthi bukti kang nyata, lan nimbang
boboting rasa lan akal?

Ora mung adhedhasar lapuran kang mokal

Wis dadi jantrane AAL,
uripe ambyar, bubar kesrekal sandhal
Murih sekolah ora gagal, manembah kang tawekal

Minomartani, 6 Januari 2012

ENDAH LINANGGENG**Dening: Dewata TP**

Temen,,,

Jroning nengmu rinasa gumlegering gludhug
kadonyan,

trus sira lurus umyeking angin kang ambanting
nanting rasa,

jumleguring samodra angaru-ara tanpa
wewatesan,

nengna,,, tekan sedyane wates pangangenmu,,,

nengna,,, bakal pinesthi ilang musna ginawa sang kala,

nengna,,,

ja rinudapaksa,,,

Jroning nengmu sira wus pana manawa iku

bakale njola,

nengna,,,

tan lena kajiwan lana kang bakal ambengkas

mungkasi karya,

trus nengna,,,

alusing napasmu trus tan rinasa,

tan rinasa uga mandheging rah kang wus cetha,

ngungun nala andeleng cahyaning jiwangga

sinuksman,

rinasa manjinge warangka ing curiga,

rinasa suwunging rasa rinasa,

agya tinemu ing urip tan kena pati,

agya tinemu endah langgeng ing urip sayekti,

temen,,,

Geguritan Salebeting Kalawarti *Sempulur* Edisi 2 Babaran 2012

PRASETYANING BUKU

Dening: Sogi

Oh pra mitraku,
kang tuhu gandrung ngelmu,
mbok kira aku sabrayatku enak-enak turu?
destun lungguhku, ngleyehku sarta ngadegku,
ngugemi prasetya ngenteni tekamu.

Esthining atiku lan sabrayatku,
wiwit lair nganti pikun,
angantepi sumpah prasetyaku,
sawutuhing jiwa ragaku,
lila legawa bebantu.

Kapan aku sakanca ngresula,
ngladeni gandrunging atimu marang ngelmu,
kanggo kuncaraning sawung,
sajroning brayat agung,
cikben ora kidhung.

Tekan ing saparan-paran,
mbok indhit, mbok kempit, mbok gendhong,
mbok ojong,
ana ing sadhengah papan,
mbok liling kanthi lelahanan,
mbok engkuk-engkuk.

Kanyatan,
yen karep wis keturunan,
raga iki dadi buwangan,
neng luwangan lan pawuhan,
tutur sembure leluhurku,
Soroh gita sumendhe kiyating jasat.

SEGARA ING PUCUKING WUKIR

Dening: Ajenk Kalingga

Isih dadi pitakon ing sajeroné nala iki,
Nalika ana sesawangan endah ndudut ati,
Kang ora tinemu nalar menawa digalih,
Jembare segara ing pucuking wukir,
Pindha gineralé babut ing bumi,
Sejatiné sandi apa kang siningiti...

Senajan ati isih bingung ngudhari,
Nanging kori wis kabuka saka kang nutupi,
Pancen ora cetha ngegla makna sejati,
Kapendhem puluhan taun kawuri,
Pranyata ana lan bisa dadi seksi,
Lelumban sajeroné segara ing pucuking wukir iki.
Redi Sewu, 17 Februari 2012

SAWANG

Dening: Praptiari

Menawa aku nyawang kowe,
kabeh tansah apik,
aku ora ngira menawa,
aku sawang sithik,
kang gawe reget,
aku sedhih,
aku kuciwa,
gusti mugi paduka paringi kekiyatan,
menawi kita mboten menget lare-lare,
kawula,
kawula mboten kiyat,
Gusti,,,
mugi paduka paring pepadhang

ATI GENDRUWO ENDHAS URANG

Dening: DewaTa

Iki ati,,,

ati iki, atining watu apa atiku?

(gendruwo dheleg-dheleg sumendhe ing watu)

dakturut dalane atiku, trus lumebu ing kalbu,
dakturut padhanging cahya kang comlorot,
dakturut lan dakkira cahyaning gusti
kang kawasa,
dakturut jebul cahyaning geni kang abra,
dakturut mubal mbrongot ngluru kanca.

Iki ati,,,

ati iki, jebul kebak ri wisa kang banget
nggegirisi,

*(gendruwo gedheg-gedheg ngeplaki endhase
dhewe, sirah kang memper endhas urang)*

wisa ati trus sumimpen tan kajamah
panduluning lyan,
wisa ati trus katutup angendanune mega
kemlayang,
wisa ati trus kasilep kandeling pedhut,

*(gendruwo njeblesake endhas muncrat rah,
rupa rah jebul awujud rereged persis endhas
urange)*

tetela cahyaning baskara tan kuwawa
ambuka nala,
tetela padhanging rahina tan kuwawa anyaput
pedhut ati gendruwo,
tetela ati gendruwo trus ginubet reged kepara
wus dadi watu,
tetela atine gendruwo trus ginulung letheking
pangangen
kang tanpa juntrung,

(gendruwo ngglethak sajak arep modar)

Iki ati,,,

ati iki, katon wus lara kepara pecat nyawa,
ati iki, sekarat tan bisa uwal,
ati iki, ati suci pangrasaku,
jebul kliru,
ati iki, ati padhang pangangenku,
jebul tan bener,

Iki ati,,,

ati iki,,,,,

jebul mati,,,,,

Yogyakarta, 28 Februari 2012

Geguritan Salebeting Kalawarti *Sempulur* Edisi 3 Babaran 2012

JATINING PANJANGKA

Dening: Dewa Kalingga

Jinurung adrenging rasa,
Linambaran jeroning sedya jatining panjangka,
Sumedya ngreksa lampah kang trus
jumangkah,
Yayi...atimu nyawiji ing winih puspitaning
jagad,
Tanuwal atiku ngrengkuh dayaning uripmu,
Pangangen rinegem asta kang kawasa,
Tanpinisah ing jati wasesa,
Nedya karahayon langgeng nir sakaliring
bebaya.

Resiking nala tansah jinaga,
Sucining jiwa tanpisah ing panjangka mulya,
Yayi....atiku lan atimu trus manunggal,
Nyawiji pasrah ing panembah,
Nyawiji ing garising pesthi,
Nyawiji tumeka puputing titi,
Antut reruntungan netep ing swargaloka mapan

Ngayogyakarta, 30 Juni 2012

NGLURU PUTIHING ATI

Dening: Dewa Kalingga

Kartika trus sumunar ing wiyati,
Mangkonoa tan bisa sumusup ing ati,
Dakluru putihing mega ing biruning langit,
Mangkonoa tan bisa tinemu ing urip,
Dakluru nering angin tumuju,
Mangkonoa tetep peteng ing pandulu,
Apa aku kleru...???

Dakonceki siji-siji dalan dakpecak,
Siji siji ri dakbuwang ing jerone jurang,
Geneya saput ireng tansah ngantem ing
panjangkah?
Dhuh Gusti...
Endi putihing janji urip iki?
Apa aku luput...???

Dakcathet ing ati seben tembung kang kumecap
saka lathi,
Dakjlimeti saben ukara kang sinandi,
Nanging isih thukul reridhu kang nyrimpungi,
Dakluru saben jangkah putihing ati,
Dhuh Maha Asih...
Apa salahku iki...???

Mustikaning dewa wis dakregem,
Sabdane dewa dakugemi,
Ciptaning dhiri dadya widadari,
Luput ing bilahi,
Nemu ing mukti,
Tumekaning urip sayekti,

Barisan Redi Sewu, 15 Juni 2012.

RAHARJANING JAGAD

Dening: Dewata

Aku,,,
 Amung titik,
 Tanpa daya ijen amengku pangangen,
 Tanpa rowang urip rinasa peteng,
 Tanpa keblat nut ilining gagasan,
 Tanpa upas ucap tan ginagas,
 Endi dunung kautaman?
 Aku,,,
 Aku amung titik satlenik ijen tanpa
 rowang,
 Anggayuh luhuring garis kang tinulis,
 Tan kinanthen astamu tan piguna ing
 uripku,
 Tan rinengkuh gegayuhan luhurmu muspra
 ing
 uripku,
 Ananing uripmu nguripi ing uripku,
 Aku,,,
 Aku amung titik kang ginaris ing papan
 gumelar,
 Anggayuh ginelaring obor pepadhang,
 Ambabar raharjaning urip sajagad,
 Ayom ayem sih sinisihan ing kamulyan,
 Sirnaa kadurakan, angkara, dursila, lan
 culika,
 Sirnaaaaaaaa,,,,,
 Aku,,,
 Amung titik satlenik,
 Lilanana trus urip ing papan gumelaring
 jagad,
 Ngruket astamu, pangangenmu, uripmu,
 Nyawiji bekti mring Hyang Widi.

Ngayogyakarta Hadiningrat, 19 Mei 2012.

SATRIYATAMA

Dening: DewaTa

Bapa akasa biyung pretiwi,
 Sungkem putramu sumujud mring Gusti.

Biyung,,,
 Sucining rahmu ginulung samodra ngluberi
 bantala,
 Ninge ciptamu nyundhul wiyati tuwuh
 satriyatama,
 Oncating suksmamu nitis tetes ing putra,
 Nora muspra.

Biyung,,,
 Nora muspra putramu bisa dipinercaya,
 Rahmu nyawiji ing putra mbengkas duratmaka,
 Cipta manunggal ngrengkuh kamulyaning
 bangsa,
 Suksma nitis manjing putra kusuma,
 Abyor manjila luhuring nagara.
 Tan lena.

Bapa,,,
 Putra tan lena mring gebyaring donya,
 Tan lena mring ombyaking kanepson,
 Tan lena mring upeti kang ngujiwat ati,
 Aku putra nagara putraning dewa,
 Aku putra nagri putraning widadari,
 Nedyang gelar kaswargan titah sagajad

Biyung, sucining nalamu dakregem ing ati,
 Pangangen muluking nagri trus dakugemi,
 Bapa, Moncering asma bangsa trus dakpundhi,
 Dakrengkuh dakdhepani toh pati,
 Bapa,,, Biyung,,,
 Pangestumu tansah daksuwun.

Ngayogyakarta Hadiningrat, 19 Mei 201

KERTAS LANGU

Dening: Larasati Abimanyu

yen pancen tembung ing kertas iku
ngganda langu,
enggal remeten timbang ngecret-ecret
culika,
njur buwangen ing tengah nraka
jahanam,
kareben ora dadi lembaran ireng
lelamisan,

dluwang sesuwek sing kok sengkek njeklek
iku,
sejatine pancen ngrajang ati lan miyak
kanyatan,
mulane yen tetep kok tolak tanpa sesalaman
padha wae ngilani usus,
kang ngemu wewadi,
blaka wae kareben ana ilining getih satriya
sadurunge ana senggakan laku kang
nungsang
karep,
timbang kertas iku kok orek-orek nganggo
panyenges,
lowung bukaken dhadha iki,
kareben cetha sasmitane,
ing ngendi wutahe kapribaden lan playune
lisan,
yen emoh, aku ora bakal ngerti abang birune
langit,
lan bumi sanggar sing mung marahi
manggar-
manggar,

Yogya/awan jengkel 2002

PRAUKU

Dening: DewaTa

Endah,,,
Prauku kang gagah,
Nora sayah lelumban ing segara kang jembar,
Anerjang pepalang kandel ing mega kang sangar,
Nyigar ombak kang binaya mangap,
Trus anggayuh papan endah kang dakangkah,
Trus jumangkah nora kengguh godhaning
lampah.

Prauku,,,
Prau kang gagah pideksa,
Amung ngusung wong kang utama,
Tan bisa kejlomprong,
Tan bisa nanggor karang sengkala,
Tansah jinaga,
Prauku trus lumaku nora grusa-grusu,
Ngadhemake kabeh wong kang nut ing laku,
Nora ana paekan,
Nora ana sulayan,
Nora ana gendran,
Kabeh anyengkuyung nunggal sedya,
sabaya pati sabaya mukti,
Cumondhok katrem ing papan kang mulya.

Yogya, Ing lingsir wengi, 21 Mei 2012

Geguritan Salebeting Kalawarti *Sempulur* Edisi 4 Babaran 2012

DONGANE SUKSMA

Dening: Kalingga

Tumungkul angluh rasa iki ngadhep mring
panguwasane Sang Hyang Widi,
tumetesing waspa tan kuwawa
kabendung nelesi pipi,
nalika nyawang kahanan
mung kebak sreji lan drengki,
rasa meri sundhul wiyati,
kabeh ribet kadonyan ngoyak mukti,
lali jumangkah ing dalane Gusti.

Kidung Suksma Jati kang kaanggit wis nyata
dadi seksi minangka sesanggaman gesang,
dongane suksma nyata kaweca sumebar
ing jagad raya,
ngancani wektu kang lumaku taksimpen
minangka sulihing slira,
siang ratri tan kendhat suksma dedonga,
manah jumurung pasrah sumarah
nampa garising pesthi kang cinipta.

Dakregem sabda pandhita sajeroning nala,
kasetyan jati tan bisa oncat
nadyan jagad ginulung pisan,
sakehing rubeda nggodha pepalang ngadhang,
nanging nyawijine suksma
tetep manunggal langgeng tumekeng
kaswargan....

Barisan Redi Sewu, 28 September 2012

AMRIH DRAJATE KANJUNJUNG MUMBUL

Dening Yang Kung Mino

Ulun sugun muhung myang Maha Agung
Murih kebaring
temu Sastrawan Nusantara MPU VII
ing Ngayogyakarta Hadiningrat manggih rahayu
Binarung resmining gurit kidung pamuji
Kang *miranti* karakit ngremit

Ulun sugun muhung myang Maha Langkung
anane

temu Sastrawan Nusantara MPU VII
minangka ajang kumpuling
Sastrawan Nusantara
ngudhal ukara lan njlumat maneka kagunan
sastra dhaerah

Sokur bage *anane*

temu sastrawan Nusantara MPU VII
tuntume neka-warna sastrawan dhaerah
kang ampuh-ampuh
bisa ngluhurake kagunan sastra dhaerah
kang *luhung* saya **ngenguwung gawe yuyun**,
kang *yukti* minangka panglipur *wuyung*

Sokur bage *anane*

temu Sastrawan Nusantara MPU VII
minangka kawah Candradimuka
Pangrenah megar-mekaring
Cipta, Karsa lan **Rasane** maneka **Sastrawan**
saindhenging Nuswantara
minangka pisungsung myang bumi Pertiwi
amrih drajate sastra dhaerah Nuswantara
kanjunjung mumbul minangka
gul-aguling bangsa

Minomartani, 10 Oktober 2012

MUSTHIKA BUWANA

Dening Dewata

Ilang ubenging dina-dinaku linambaran
nalangsa kang tanpa puput,
apes nunggu tetesing bun asat
Ing tangising wengi kang tintrim,
uleging jagad ginelar tanpa papan
wus ngololos dayaku nut ilining karep
kang sumimpen,
mupus tekad urip kang dakgulung
ing gumelaring jagad panalangsa
tansah tuwuh angen-angening cipta
ing ngendi aku bisa ngripta amiwiti
garising urip kang dakpesthi.

Sepataning raina ing sepining wukir
linambaran mosiking jaladri wus binukti
ambesmi jagading panandhang,
rinasa musna sanalika manjing
angrengga ciptaning gayuh,
tulusing rahsa kang sumimpen
ing pangangenku wus ginubeng
tandhesing welas asih,
esem manismu angrasuk pesthi lakuning titah
manjalma wisma ing kaswargan langgeng.

Tumekaning sedya garis
kang pinesthi katrem jenjem
ing warih urip kang tansah anguripi,
urip kang andayani senseming titah
kang tumapak ing kawicaksanan,
urip kang angayomi lakuning jagad
tumekeng bontosong lelakon,
badharing laku trus kandheg linanggen dadya
mustikaning bawana.

*(linanggeng prasetyaning suksma ing kawitan
anyipta balining dina sawarsa mapagake 28
Oktober 2012)*

PANGGAYUH

dening: DewaTa

Dakgagas,,,,,wus tuntas ati iki
mecak ubenging dalan urip,
ilang dayaku ing wengi tanpa paran,
sirna gegayuhan tanpa tilas,
tanpa daya nalar iki kelangan enggok,
nadyan mangkonoa sikil tetep
jumangkah ing amun-amun.

Abot rasa iki nyangga keketing pangangen,
saweneh panggawene lintang sumadya
paring kamulyan,
eseme rembulan paring janji bebungah,
nadyan mangkonoa kumlawe tangan,
tetep ngranggeh suwunging kanyatan,

Daktinting,,,wus tutug teteging ati iki
tineter ruweting urip,
lungkrah otot banyu otot banyu njumput
sumebaring tatal-tataling panjangka,
lungkrah raga aking iki, wusana mupus.

Ing pupusing panjangka
katon cetha panggayuh kang dakrengkuh,
nyata sirna ing kasangsaran,
nyata langgeng ing kabagyan
kang tan bisa murca,
nyata cetha rinasa
sumelehing rasa mbabar kanyatan,
nyata wus nyawiji mulyaning urip iki.

*Jogja Ngancik Wanci Ratri,
17 September 2012*

SANG GURU SEJATI

dening S. Endra

Wus suwe nggonku kedharang-dharang
nyeret pengangen
ngupaya tumelunge guru sejati
sing wis suwe dakimpi-impi
nalika ana tangan mambu ati
ngoyak kumlebate ayang-ayang

Wus dakundha sewu jangkah
nanging pijer ambyar jugar
bareng kendhone pepenginan
sing tansah dak gadhang
ing lawang pangimpen

ing ngendi dununge sang guru sejati
sing wasis mulang aksara urip
sajrone pepeteng ngadhanggi laku
nalika angon mripat wis ora tumama
ana bocah dolanan jamuran
sing thukul ing mangsa ketiga
wis tatas karantas
udhar seka tali-talining iman

Ngayogyakarta/2002

WUS KAWECA

dening: Dewa Kalingga

Wus cetha aksara ing guritku kelangan dalan,
Mangsa bisaa ngluru kidung kang ngumandhang,
Nadyan sagelar sapapan titah ngebaki jagad,
Mangsa bisaa tinemu ing pangangakah,
Cetha sliramu gurit lan kidungku kaweca.

Wus cetha sucining nalar kababar nyata,
Tan ana kang bisa medhot jiwa,
Rasa manunggal tumeka swargaloka,
Nyawiji salawase tan ginggang salamiya,
Dadi garising pesthi saka Kang Maha Kuwasa.

Kahayangan, 24 Agustus 2012

BIYUNG, PANGESTONANA

Dening: A. Widayat

Biyung, esuk-esuk jago kluruk mau
Dakgoleki crita kang ilang nut
Ilining pangimpenku
Kang isih dumeling kesandhing
Ing gelar lan gelaran
Bab laire Gathutkaca kang kudu digodhog
ing kawah Candradimuka
Gawe geter pater Guntur guruh
mawurahan sineksen ing para dewa
Biyung, aku kepengin bisa

Cemplungna aku ing urub ubaling
kawah sekolah
Dakgladhen ngelmuning simbah-buyut
kang ngrasuk kejawen
Ngasah landheping budi pekerti
mingising rasa rumangsa
Biyung, aku pengestonana

Dak ngudi kapinteran nganti kemput
nggayuh akasa
Dakcandhake lintang-lintang
dakcangkinge rembulan
dakgegeme srengenge,
Dakenggone sangu sadawaning uripku
Saka jago kluruk mau nganti
saben pangimpenku daktemu
Biyung, pangestonana aku lumebu
ing guwaning pasinaon
Dakwacane sakabehing tulisan,
daktulise sakabehing weweruhan
Dakterangne sakabehing kuping krungu
Yen pasinaonku alandhesan
luhuring budi pekerti

Alantaran lumaku ing katentreman lan
kabecikan
Anggayuh suwarga ginawe ayu
ngiwakke jarah rayah mratah ngganggu
sasaminining titah
Ngedohi jail methakil bebudening cakil
Biyung, nyuwun pangestu

Tabel 3: *Analisis Jinis, wujud, saha maknaning tandha Ikon wonten ing Geguritan Salebeting Kalawarti Sempulur Babaran 2012*

No Data	Kode Data	Data	Jinis/wujuding Ikon						Makna Ikon	Katrangan
			I.I		I.D		I.M			
			G	T.O	Pr.T	Pl.T	A	K		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1.	KSJ/ E1/ P3/ L2-4	kidung suksma jati trus ngumandhang, kumandhang mungghah meru, gumawang ing wiyati, anjog telenging <u>segara geni.</u> gya sirna sakeh jrih ing rasa,			√				Nandhakaken tingkatan saking samukawis ingkang minggah langkung inggil langkung sampurna inggih menika kumandhangipun donga-donga ingkang dipunijabahi.	<i>mungghah meru, gumawang ing wiyati, anjog telenging segara geni,</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: minangka <i>pengurutan</i> tembung ingkang <i>diagramatis</i> - Maknanipun ngandharaken <i>pengurutan</i> tembung ingkang tegesipun nggambaraken samukawis saking ngandhap dumugi nginggil.
								√	Nandhakaken panggenan ingkang sampurna kanthi lebur-ipun dosa- dosa kanthi dipunibarataken <i>segara geni</i> inggih menika geni –geni menika bakal lebur nalika mlebet ing segara.	<i>Segara geni</i> -Jinis: <i>Ikon Metaforis</i> -Wujud: <i>konkret</i> bilih kawontenanipun segara saha geni saged dipunpriksani kanthi nyata - Makna: nandhakaken dosa- dosanipun ical utawi lebur.

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2.	KSJ/E1 / P4/L5	Kidung tresna jati trus ngumandhang, nglandhang skabehing dur angkara, dursila musna ginulung sih aksama, aksameng sesama, <i>samad-sinamadan</i> ing samadi, meleng sihing Sang Hyang Widhi,				√			Nandhakaken tumindhak sami- sami maringi berkah kanthi sami-sami nyuwun pangapunten dhateng sesami dhumateng Gusti.	<i>samad-sinamadan</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung - Makna: nandhakaken tumindhak sami-sami maringi berkah kanthi nyuwun pangapunten dhateng sesami dhumateng Gusti.
3.	KSJ/E/ P5/ L8	kidung sihing gusti trus ngumandhang, medhar wos dumadining titah, mbabar jatining raga sinuksman. suksma kang rinaga, mad lan waspada, maruta agni tirta bantala, bali mring asalireki, <i>less...</i> kidung lebur ing suksma manjing, Kasampurnan,		√					Nandhakaken kawontenan ingkang ical kanthi langkung enggal. Saking <i>konteks</i> -ipun ingkang dipungambaraken icalipun kanthi langkung enggal utawi “ <i>mak less</i> ” inggih menika maruta, agni, tirta, saha bantala saha sedaya ingkang wonten ing alam donya pinuju kasampurnan.	<i>less...</i> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujud: Tembung <i>Onomatope</i> “ <i>mak less</i> ” - Makna: nandhakaken samukawis ingkang ical kanthi langkung enggal.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
4.	KW/E1/ P3/7-9	Kersane Gusti wis pinesthi manunggal, Antarane dewa lan widadari kang wis nyawiji rasa, Legawa nampa sakehing kahanan Ing sakabehing rasa, Nunggal gegayuhan, <i>Gayuh luhuring tumindak,</i> <i>Gegaman pasrah</i> sumarah, <i>Anglampahi garising pesthi</i> kang nyata...			√				Ngandharaken <i>proses</i> pagesangan kanthi tumindhak usaha, dedonga saha tawakal.	<i>luhuring tumindak,</i> <i>pasrah sumarah,</i> <i>garising pesthi....</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengurutan</i> tembung inggih menika sedaya ing raos kanthi nunggal gegayuhan ingkang kaping setunggal kanthi tumindhak ingkang sae, kaping kalih kanthi pasrah sumarah, saha ingkang pungkasan nampi ingkang dados takdiripun. - Makna: ngandharaken <i>proses</i> pagesangan kanthi tumindhak usaha, dedonga, saha tawakal.
5.	JW/E1/ P1/ L1	Dhadha iki rasane <i>seseg</i> nalika kudu nyawang kahanan, Eman warisan adiluhung mung kanggo pajangan,		√					Nandhakaken raos sedih utawi prihatos ingkang dipunsamekaken tembung “ <i>seseg</i> utawi <i>mak seg</i> ” kanthi raos awrat, anteb.	<i>Seseg</i> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> “ <i>mak seg</i> ” - Makna: nandhakaken raos awrat inggih menika raos prihatos tumrap kawontenan.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
										amargi warisan adiluhung namung kangge pajangan kemawon.
6.	JW/ E1/ P3/ L1	Kabudayaan adiluhung minangka <i>kaca benggala</i> , Akeh para mudha nganggep yen kuwi kuna,						√	Ngandharaken bilih kabudayaan adiluhung minangka tuladha kangge para mudha ingkang kedah dipundadosaken <i>cerminan</i> dhiri menawi tumindhak ingkang tasih luput.	<i>kaca benggala</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Metaforis</i> - Wujud: <i>konkret</i> amargi saged dipunpriksani <i>kaca benggala</i> tegesipun kaca ingkang ageng minangka bebasan kedah mawas dhiri utawi tuladha supados langkung sae. - Makna: ngandharaken bilih kabudayaan adiluhung minangka suri tauladhan ingkang kedah dipun uri-uri supados tetep lestantun.
7.	MR/ E1/ P1/ L2-3	<i>Dakluru</i> katresnan <i>jatimu</i> ing kasuksman, <i>Dakluru astamu</i> trus manjing ing jatining rasa,				√			Ngandharaken saking kawontenan aku-larik badhe madosi raos tresna saking lahir saha batosipun.	<i>Dakluru..... Jatimu</i> <i>Dakluru..... astamu</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung inggih menika kaserat kaping kalih badhe madosi tresna saking jatnipun saha asta panjenengan - Makna: madosi raos tresna saking lahir saha batosipun.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
8.	MR/ E1/ P1/ L3	Nadyan saleksa sengkala wis <i>binaya mangap</i> Bakal lebur dening manunggaling suksma,						√	Nandhakaken kathah pepalang ingkang badhe kapanggihaken. (dipunkepung <i>marabahaya</i>).	<i>binaya mangap</i> - Jinis: <i>Ikon Metaforis</i> - Wujud: <i>konkret</i> amargi dipunsamekaken kaliyan kawontenanipun kewan baya ingkang saweg mangap bilih saged dipunpriksani. Salajengipun angsal seselan – <i>in</i> ingkang tegesipun <i>dipun-</i> - Makna: nandhakaken kathah pepalang ingkang badhe kapanggihaken.
9.	MR/ E1/ P2/ L4	Manising eseme widadari, Bisa agawe tentrem ayem sakabehing titah dumadi, <i>Tangise</i> uga bisa ndadekake <i>banjir</i> ing marcapada.						√	Nandhakaken tangisipun widadari saged damel raos sedih utawi kuwatos tiyang kathah.	<i>Tangise</i> kaliyan <i>banjir</i> - Jinis: <i>Ikon Metaforis</i> - Wujud: <i>konkret</i> amargi kawontenanipun saged dipunpriksani. Tembung <i>tangis</i> dipunsamekaken kaliyan <i>banjir</i> - Makna: nandhakaken tangisipun widadari saged damel raos sedih utawi kuwatos tiyang kathah.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
10.	KS/E1/ P1/ L2	AAL bocah siyal, ngopeni sandhal jepit jebat, gesangipun <i>ketriwal-triwal</i> kesrekal sandhal, Mangka, sandhal kang ora krumat, dudu amale pulisi kang <i>morale</i> ora normal		√					Nandhakaken raos susah.	<i>ketriwal-triwal</i> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> - Makna: nandhakaken raos susah utawi katula-tula.
11.	KS/E1/ P3/L3	Jare pulisi mitrane bocah, kena apa bocah nakal ora digulawenthah, kepara <i>kanggo wadal pokal</i> <i>kang mokal-mokal</i>		√					Nandhakaken saking tumindhak ing kang boten sae inggih menika kanthi tumindhak boten becik.	<i>wadal pokal kang mokal-mokal</i> - Jinis: <i>Imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> - Makna: ngandharaken tumindhak ing kang mursal utawi boten becik.
12.	KS/E1/ P8/L1	Nganti hakim rasane <i>kontal</i> <i>nyebal</i> saka akal Apa wis lageyane hakim lamun nyambut gawe Waton <i>halal</i>		√					Nandhakaken samukawis ing kang medal saking paugeran inggih menika kanthi tumindhak boten becik.	<i>kontal nyebal</i> - Jinis: <i>Ikon imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> - Makna: nandhakaken tumindhak ing kang medal saking paugeran.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
13.	KS/ E1/ P9/ L2	Wis dadi jantrane AAL, Uripe <i>ambyar</i> , bubar kesrekal sandhal		√					Nandhakaken kawontenan gesangipun AAL ingkang boten sae inggih menika ngambrah-ambrah boten karu- karuwan.	<i>Ambyar</i> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujud: tembung <i>onomatope</i> “ <i>byar</i> ” - Makna: nandhakaken gesangipun AAL ingkang bubar kanthi boten sae utawi ngambrah-ambrah boten karu- karuwan.
14.	EL/ E1/ P1/L2	Temen,, Jroning nengmu rinasa <i>gumglering</i> gludhug kadonyan,		√					Nandhakaken salebeting mendelipun panjenengan rinaos swanten ingkang ngagetaken.	<i>Gumglering</i> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> kanthi tiron swanten “ <i>mak</i> <i>gleger</i> ” ingkang ngambaraken swantenipun gludhug - Makna: nandhakaken ing salebeting mendelipun panjenengan rinaos swanten ingkang ngagetaken.
15.	EL/ E1/ P1/ L4	Trus sira luru <i>umyeking</i> angin kang ambanting nanting rasa,		√					Nandhakaken kawontenan ingkang rame saged nrenyuhaken ing raos.	<i>Umyeking</i> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujud: tembung <i>onomatope</i> “ <i>umyek</i> ” - Makna: nandhakaken kawontenan ingkang rame saged nrenyuhaken ing raos.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
16.	EL/E1/ P1/ L6	<i>Jumleguring</i> samodra angaru-ara tanpa wewatesan,		√					Nandhakaken swasana ingkang waspada, boten tenang.	<i>Jumleguring</i> - Jinisipun <i>Ikon Imagis</i> - Wujudipun tetembungan <i>onomatope</i> kanthi tiron swanten “ <i>mak jlegur</i> ” ingkang nggambaraken toya ing samodra - Maknanipun nandhakaken swasana ingkang waspada, boten tenang.
17.	EL/E1/P1/ L19-20	<u>alusing napasmu</u> trus <i>tan</i> <i>rinasa</i> , <i>tan rinasa uga mandheging</i> <u>rah</u> kang wus cetha,			√		√	√	Ngandharaken samukawis supados langkung cetha bilih sampun boten wonten.	<i>trus tan rinasa,</i> <i>tan rinasa uga</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung kanthi ngginakaken tembung <i>uga</i> ingkang nandhakaken arupi <i>diagramatis</i> . - Makna: kangge mantepaken samukawis utawi dadosaken langkung cetha antawis gesang kaliyan seda.
									Nandhakaken samukawis ingkang gesang saha seda.	<i>Alusing napasmu & mandheging</i> <i>rah</i> - Jinisipun <i>Ikon Metaforis</i> - Wujudipun: <i>abstrak</i> (alusing napasmu) saha <i>konkret</i> (mandheging rah)

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
										- Ngandharaken bab gesang saha seda
18.	EL/ E1/ P1/ L23	Ngungun nala andeleng cahyaning jiwangga sinuksman, rinasa manjinge warangka ing curiga,						√	Maknanipun ngandharaken kawontenan bab manunggaling kawula Gusti (Gayutipun makhluk kaliyan Gusti-nipun).	warangka ing curiga, <ul style="list-style-type: none"> - Jinising <i>Ikon Metaforis</i> - Wujudipun <i>konkret</i> amargi saged dipunpriksani inggih menika mlebetipun warangka ing keris-ipun. - Ngandharaken bilih mlebetipun cahyaning jiwa saha raga sinuksman ing ati kados mlebetipun warangka ing curiga inggih menika gayutanipun kaliyan manunggaling kawula Gusti.
19.	EL/E1/P1/ L23-26	rinasa manjinge warangka ing curiga, rinasa suwunging rasa rinasa, agya tinemu ing urip tan kena pati, agya tinemu endah langgeng ing urip sayekti,				√			Maknanipun ngandharaken kawontenan gesang.	Rinasa rinasa agya tinemu agya tinemu <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung - Makna: nggambaraken samukawis ing dipunraosaken saha menapa ingkang dipunkajengipun.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
20.	PB/ E2/ P1/ L4	Mbok kira aku enak-enak turu? <i>destun lungguhku,</i> <i>ngleyehku, sarta ngadegku,</i> ngugemi prasetya ngenteni tekamu.				√			Ngandharaken prasetyanipun buku dipungambaraken ing saben tumindhakipun.	<i>lungguhku, ngleyehku, sarta ngadegku</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengurutan saha pengulangan tembung inggih menika ingkang angka setunggal aku ingkang saweg lungguh, kaping kalih aku ingkang saweg leyeh-leyeh saha ingkang pungkasan ingkang saweg ngadeg.</i> - Makna: ngandharaken prasetyanipun(buku) saged dipungambaraken ing saben tumindhakipun.
21.	PB/ E2/ P4/ L2-3	Tekan ing saparan-paran, <i>mbok indhit, mbok kempit,</i> <i>mbok gendhong, mbok ojong,</i> ana ing sadhengah papan, <i>mbok</i> liling kanthi lelahanan, <i>mbok</i> engkuk-engkuk.			√	√			Ngandharaken prasetyanipun pamaos dipungambaraken ing saben tumindhakipun kanthi tingkatan bilih nggambaraken panjenengan bekta buku sansaya kathah .	<i>mbok indhit, mbok kempit, mbok gendhong, mbok ojong,</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan saha pengurutan tembung inggih menika ingkang angka setunggal panjenengan indhit, angka kalih panjenengan kempit, lajeng panjenengan gendhong saha ingkang pungkasan panjenengan ojong.</i>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
										<ul style="list-style-type: none"> - Makna: ngandharaken prasetyanipun panjenengan (pamaos) dipungambaraken ing saben tumindhakipun.
22.	SIPW/ E2/ P1/ L6	Jembare segara ing pucuking wukir, Pindha <i>ginelare babut ing bumi</i> ,					√		Ngandharaken kawontenan panggenan ingkang sami-sami jembar ingkang dipungayutaken kaliyan bab ingkang <i>konkret</i> saha dipunsamekaken kaliyan bab ingkang <i>abstrak</i> .	<i>ginelare babut ing bumi</i> , <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Metaforis</i> - Wujud: <i>abstrak</i> bilih <i>babut</i> utawi klasa menika asring dipun gelar ing nginggil siti utawi lemah lajeng menawi ing bumi menika nandhakaken menawi panggenanipun jembar sanget - Makna: ngandharaken kawontenan jembaring segara sami kados <i>ginelare babut ing bumi</i>.
23.	Sw/E2/P1	Menawa aku nyawang kowe, kabeh tansah apik, aku ora ngira menawa, aku <i>sawang</i> sithik, kang gawe reget, aku sedhih, aku kuciwa,					√		Ngandharaken kathah rereged inggih menika kanthi mriksani tumindhak ingkang klentu.	<i>Sawang</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinisipun <i>Ikon Metaforis</i> - Wujudipun <i>konkret</i> amargi kawontenanipun saged dipunpriksani - Maknanipun ngandharaken kathah rereged inggih menika kanthi mriksani tumindhak ingkang klentu.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
24.	AGEU gambar		√						Ngandharaken tiyang ingkang gadhah watek ingkang boten sae utawi boten migunani saha penggalhipun atos gampil duka utawi nesu.	 <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujud: gambar tiyang ingkang nggambaraken bilih sirahipun kados endhas urang saha atinipun kados ati gendruwo - Makna: nandhakaken tiyang gadhah watek ingkang boten sae utawi boten migunani saha penggalhipun atos gampil duka utawi nesu.
25.	AGEU/E2 / P3	<i>dakturut</i> dalane atiku, trus lumebu ing kalbu, <i>dakturut</i> padhanging cahya kang comlorot, <i>dakturut</i> lan dakkira cahyaning gusti kang kawasa <i>dakturut</i> jebul cahyaning geni kang abra,				√			Ngandharaken tumindhak ingkang klentu kanthi tumindhak ingkang <i>terus- menerus</i> .	<i>dakturut</i> <i>dakturut</i> <i>dakturut</i> <i>dakturut</i> <i>dakturut</i> ... <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung ingkang kaserat kaping gangsal

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
		<i>dakturut</i> mubal mbrongot ngluru kanca.								<ul style="list-style-type: none"> - Makna: nggambaraken saking samukawis tumindhak ndherek ingkang kedadosanipun makaping-kaping utawi <i>terus-menerus</i>.
26.	AGEU/ E2/ P5/ L1	(<i>gendruwo gedheg-gedheg ngeplaki</i> endhase dhewe,		√					Nandhakaken tumindhak ngeplak ingkang makaping-kaping.	<i>Ngeplaki</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujudipun tembung <i>onomatope</i> “<i>plak</i>” - Maknanipun nandhakaken tumindhak ingkang boten sae saha tumindhakipun makaping-kaping.
27.	AGEU/ E2/ P5/ L2	<i>sirah kang memper endhas urang</i>)						√	Nandhakaken pamikiranipun kosong, boten sae, boten saged menggalih utawi boten migunani.	<i>endhas urang</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Metaforis</i> - Wujud: <i>konkret</i> saged dipunpriksani inggih menika endhas urang ingkang kawontenanipun minangka panggenan saking telek-ipun saha boten enak dipun dhahar - Makna: nandhakaken pamikiranipun kosong, boten sae, utawi boten migunani.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
28.	AGEU/ E2/ P6	<i>wisa ati trus</i> sumimpen tan kajamah panduluning lyan, <i>wisa ati trus</i> katutup angendanune mega kemlayang, <i>wisa ati trus</i> kasilep kandeling pedhut,				√			Ngandharaken samukawis ingkang <i>terus-menerus</i> .	<i>wisa ati trus</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung - Makna: ngandharaken saking kawontenan ingkang <i>terus-menerus</i> .
29.	AGEU/ E2/ P7/L1	(gendruwo <i>njeblesake</i> <i>endhase muncrat rah</i> ,		√					Nandhakaken samukawis tumindhak ingkang boten sae ingkang tumindhakipun namung kaping setunggal.	<i>Njeblesake</i> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> “ <i>bles</i> ” - Makna: nandhakaken samukawis tumindhak ingkang boten sae saha namung kaping setunggal.
30.	AGEU/ E2/ P7/L2	<i>rupa rah jebul awujud rereged persis endhas urange)</i>						√	Nandhakaken pamikiranipun kosong, boten sae, utawi boten migunani.	<i>endhas urang</i> - Jinis: <i>Ikon Metaforis</i> - Wujud: <i>konkret</i> saged dipunpriksani. - Makna: nandhakaken pamikiranipun kosong, boten sae, utawi boten migunani.
31.	AGEU/ E2/ P8	<i>tetela</i> cahyaning baskara tan kuwawa ambuka nala, <i>tetela</i> padhanging rahina tan kuwawa anyaput pedhut ati gendruwo <i>tetela</i> ati gendruwo trus				√			Ngandharaken samukawis kanthi <i>terus-menerus</i> .	<i>tetela....</i> <i>tetela....</i> <i>tetela....</i> <i>tetela....</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i>

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
		ginubet reged kepara wus dadi watu, <i>tetela</i> atine gendruwo trus ginulung letheiking pangangen kang tanpa juntrung								<ul style="list-style-type: none"> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung - Makna: ngandharaken kawontenan ingkang <i>terus-menerus</i>.
32.	AGEU/ E2/ P10	<i>Iki ati,, ati iki</i> , katon wus lara kepara pecat nyawa, <i>ati iki</i> , sekarat tan bisa uwal, <i>ati iki</i> , ati suci pangrasaku, jebul kliru, <i>ati iki</i> , ati padhang pangangenku, jebul tan bener, <i>Iki ati,, ati iki,,,, jebul mati,,,,</i>				√			Ngandharaken tumindhak ingkang klentu kanthi <i>terus-menerus</i>	<i>Iki ati,, ati iki, ati iki, ati iki, ati iki, Iki ati,, ati iki,,,,</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung “<i>iki ati</i>” saha “<i>ati iki</i>” - Makna: nandhakaken tumindhak ingkang klentu kanthi <i>terus-menerus</i>.
33.	JP/ E3/ P2/ L4-6	Yayi...atiku lan atimu trus manunggal <i>Nyawiji pasrah</i> ing panembah, <i>Nyawiji</i> ing <i>garising pesthi</i> , <i>Nyawiji</i> tumeka <i>puputing titi</i>			√	√			Ngandharaken <i>proses</i> ing pagesangan kanthi tumindhak pasrah, nampi garising pesthi ngantos dumugi puputing titi.	<i>Nyawiji.... pasrah Nyawiji.... garising pesthi, Nyawiji.... puputing titi,</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> saha <i>pengurutan</i> tembung - Makna: nandhakaken <i>proses</i> ing pagesangan.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
34.	NPA/ E3/ P1/ L3-6	<i>Dakluru putihing mega ing biruning langit</i> <i>Mangkonoa</i> tan bisa tinemu ing urip <i>Dakluru</i> nering angin tumuju <i>Mangkonoa</i> tetep peteng ing pandulu,				√		√	Ngandharaken kawontenan saking raos bingung ngengingi babagan pagesangan utawi sebab saha akibatipun.	<i>Dakluru.....</i> <i>Mangkonoa...</i> <i>Dakluru.....</i> <i>Mangkonoa...</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung ingkang kaserat kanthi selang-seling inggih menika nandhakaken pagesangan ingkang <i>berubah-ubah</i> - Makna: ngandharaken kawontenan saking raos bingung ngengingi babagan pagesangan.
									Ngandharaken bilih madosi kawontenan utawi tumindhak ingkang trep utawi sae saking kathah kawontenan utawi tumindhak ingkang sampun kadadosan.	<i>putihing mega ing biruning langit</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>ikon metaforis</i> - Wujud: <i>konkret</i>, bilih mega leres warnanipun pethak saha langit warnanipun biru. Putihing mega papanipun ing salebeting langit ingkang biru. - Makna: ngandharaken madosi kawontenan utawi tumindhak ingkang trep utawi sae saking kathah kawontenan utawi tumindhak ingkang sampun kadadosan.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
35.	NPA/ E3/ P3/ L1-5	<i>Dakcathet</i> ing ati saben tembung kang kumecap saka lathi, <i>Dakjlimeti</i> saben ukara kang sinandi, <i>Dakluru</i> saben jangkah <u><i>putihing ati</i></u> ,				√	√		Ngandharaken tingkatan tumindhak aku-lirik inggih menika aku badhe nyatet, njlimeti, saha luru kanthi madosi kaleresan utawi kesaenan.	<i>Dakcathet....</i> <i>Dakjlimeti....</i> <i>Dakluru....</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>penggulangan</i> saha <i>pengurutan</i> tembung inggih menika tumindhak nyatet, njilmeti saha madosi - Makna: ngandharaken tumindhak madosi kaleresan utawi kesaenan. -
									Nandhakaken samukawis ingkang sae.	<i>putihing ati</i> , <ul style="list-style-type: none"> - Jinis : <i>ikon metaforis</i> - Wujud: <i>abstrak</i>, amargi kawontenan ingkang <i>bertentangan</i> bilih ati menika <i>identik</i> kaliyan warni abrit boten pethak. Lajeng pethak saking tembung menika tegesipun terang utawi bab-bab ingkang sae. - Makna: nandhakaken samukawis (tumindhak) ingkang sae.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
36.	NPA/ E3/ P4/L4-6	Mustikaning dewa wis dekregem, Sabdane dewa dakugemi, Ciptaning dhiri dadya widadari, <i>Luput ing bilahi,</i> <i>Nemu ing mukti,</i> <i>Tumekaning urip sayekti,</i>				√			Ngandharaken kawontenan ingkang leres ing babagan pagesangan.	<i>Luput ing bilahi,</i> <i>Nemu ing mukti,</i> <i>Tumekaning urip sayekti,</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengurutan</i> tembung - Makna: nandhakaken kawontenan ingkang leres ing babagan pagesangan.
37.	RJ/ E3/ P1/ L3-6	<i>Tanpa</i> daya ijen amengku pangangen, <i>Tanpa</i> rowang urip rinasa peteng, <i>Tanpa</i> keblat nut ilining gagasan, <i>Tanpa</i> upas ucap tan ginagas,				√			Ngandharaken kawontenan bab pagesangan ingkang leres.	<i>Tanpa...</i> <i>Tanpa...</i> <i>Tanpa...</i> <i>Tanpa...</i> - Jinis: <i>ikon metaforis</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung “tanpa” ingkang kaserat kaping sekawan ing wiwitan larik. - Makna: nandhakaken kawontenan bab pagesangan ingkang leres.
38.	RJ/ E3/P1/ L12	<i>Tan kinanthen</i> astamu tan piguna ing uripku, <i>Tan rinengkuh</i> gegayuhan luhurmu muspra ing uripku, <i>Ananing uripmu nguripi</i> ing uripku,			√				Ngandharaken <i>kesejajaran</i> antawis kula saha panjenengan.	<i>Tanastamu.....uripku</i> <i>Tanuripku.....uripku</i> <i>uripmu nguripi ing uripku,</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung tan, mu, ku, saha urip ingkang kaserat kanthi <i>diagramatis</i> - Makna: nandhakaken <i>kesejajaran</i> antawis kula (ku) saha panjenengan (mu).

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
39.	RJ/ E3/P1/ L17	Anggayuh ginelaring <i>obor pepadhang</i> , Ambabar raharjaning urip sajagad,						√	Ngandharaken bab <i>pencerahan</i> ing pagesangan.	<i>obor pepadhang</i> , - Jinis: <i>Ikon Metaforis</i> - Wujud: <i>konkret</i> amargi saged dipunpriksani kawontenanipun bilih obor menika identik geni ingkang dipunwadhahi wonten ing pring ginanipun kangge pepadhang. Lajeng obor saha pepadhang gadhah gegayutan ingkang <i>similaritas</i> . - Makna: nandhakaken bab <i>pencerahan</i> ing pagesangan.
40.	RJ/ E3/ P1/ L25	Ngruket <i>astamu</i> , <i>pangangenmu</i> , <i>uripmu</i> Nyawiji bekti mring Hyang Widi,				√			Ngandharaken tingkatan saking tumindhak aku-lirik badhe ngruket asta, pangangen saha gesangipun panjenengan.	<i>astamu</i>, <i>pangangenmu</i>, <i>uripmu</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengurutan</i> saha <i>pengulangan</i> tembung inggih menika ingkang angka setunggal badhe ngruket ing astanipun panjenengan, kaping kalih ing pangangenipun panjenengan saha ingkang pungkasan ing gesangipun - Makna: nandhakaken tingkatan tumindhak badhe mangertosi kanthi langkung jero tumrap panjenengan..

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
41.	St/ E3/P2/ L2	Biyung,,, Sucining rahmu ginulung samodra <i>ngluber</i> bantala,					√		Nandhakaken sucining utawi tresnanipun ibu boten wonten watesanipun (getaran /r/ nandhakaken samukawis kathah).	<i>ngluber</i> - Jinis: <i>Ikon imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> inggih menika tiruan swanten “luber” nandhakaken samukawis ingkang kekathahen utawi bludhag - Makna: Nandhakaken sucining utawi tresnanipun ibu boten wonten watesanipun.
42.	St/ E3/ P4/ L2-4	Bapa,, Putra <i>tan lena</i> mring gebyaring donya, <i>Tan lena</i> mring ombyaking kanepson, <i>Tan lena</i> mring upeti kang nggujiwat ati,				√			Ngandharaken tumindhak kanthi eling saha waspada.	<i>Tan lena....</i> <i>Tan lena....</i> <i>Tan lena....</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung “tan lena” ingkang kaserat kaping tiga - Makna: nandhakaken tumindhak putra ingkang tansah eling saha waspada.
43.	St/ E3/ P4/ L5-6	<i>Aku</i> putra <i>nagara</i> putraning <i>dewa</i> <i>Aku</i> putra <i>nagri</i> putraning <i>widadari</i>			√				Ngandharaken kawontenan ingkang <i>sejajar</i> antawis bapak kaliyan ibu.	<i>Aku....nagara... dewa</i> <i>Aku....nagri... .widadari</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung ingkang kaserat kanthi nggatosaken vokal a (bapak) saha i (ibu) - Makna: ngandharaken <i>kesejajaran</i> antawis bapak kaliyan ibu.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
44.	KL/ E3/ P1/ L3	yen pancen tembung ing kertas iku ngganda langu, enggal remeten timbang <i>ngecret-ecret</i> culika,		√					Nandhakaken tumindhak ala ingkang makaping- kaping.	<i>ngecret-ecret</i> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> inggih menika tiruan swanten “cret” ingkang nandhakaken tumndhak ngregeti ingkang tumindhakipun makaping- kaping - Makna: nandhakaken tumindhak ala ingkang dipunlampahi kanthi makaping- kaping utawi dipunwongsal- wangsuli.
45.	KL/ E3/ P2/ L1	dluwang <i>sesuwek</i> sing kok <i>sengkek njengklek</i> iku, sejatine pancen ngrajang ati lan miyak kanyatan,		√					Ngandharaken tetembungan ingkang sekedhik ingkang dadosaken sakiting manah.	<i>Sesuwek</i> <i>sengkek njengklek</i> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> inggih menika tiruan swanten “wek” ingkang nandhakaken tumindhak nyuwek saha dadosaken samukawis boten utuh - Makna: ngandharaken tetembungan ingkang sekedhik ingkang dadosaken sakiting manah.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
46.	Pr/ E3/ P1/ L5	Endah,,, Prauku kang gagah, Nora sayah lelumban ing segara kang jembar, Anerjang pepalang kandeling mega kang sanggar, Nyigar ombak kang <i>binaya mangap</i> ,						√	Nandhakaken wontenipun pepalang ingkang badhe kapanggihaken.	<i>binaya mangap</i> - Jinis: <i>Ikon Metaforis</i> - Wujud: <i>konkret</i> amargi kawontenipun saged dipunpriksani inggih menika kewan baya ingkang saweg mangap - Makna: nandhakaken kathah pepalang ingkang badhe kapanggihaken.
47.	Pr/ E3/ P2/ L9-11	<i>Nora ana <u>paekan</u></i> <i>Nora ana <u>sulayan</u></i> <i>Nora ana <u>gendran</u></i>			√	√			Ngandharaken boten wonten tumindhak ingkang boten sae kanthi tingkatan kedadosanipun sanyaya ageng.	<i>Nora ana.... <u>paekan</u></i> <i>Nora ana.... <u>sulayan</u></i> <i>Nora ana.... <u>gendran</u></i> - Jinis: <i>ikon diagramatik</i> - Wujudipun: <i>pengulangan</i> tembung (<i>nora ana</i> kaserat kaping tiga) ngandharaken boten wonten samukawis ingkang.... saha <i>pengurutan</i> tembung (paekan, sulayan, gendran) tegesipun tumindhak krenah, padudon, saha samukawis ingkang ngagetaken - Makna: nandhakaken bilih boten wonten tumindhak ingkang boten sae.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
48.	DS/ E4/ P1/ L3	<i>tumetesing</i> waspa tan kuwawa kabendung nelesi pipi,		√					Nandhakaken raos sedih kanthi nangis saha tumindhak netesing luh ing kang makaping-kaping.	<i>Tumetesing</i> - Jinis: <i>Ikon imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> inggih menika <i>tiruan</i> swanten “ <i>tes</i> ” ing kang medalipun saking sekedhik ananging tumindhakipun makaping-kaping - Makna: nandhakaken samukawis ing kang ing kang saged dipunraosaken makaping-kaping.
49.	DS/E4/ P2/L7-9	ngancani wektu kang lumaku taksimpen minangka sulihing slira, siang ratri tan kendhat suksma <i>dedonga</i> , manah jumurung <i>pasrah</i> sumarah nampa <i>garising pesthi</i> kang cinipta.				√			Ngandharaken <i>proses</i> pagesangan kanthi tumindhak <i>dedonga</i> , <i>pasrah</i> , saha nampi ing kang dados takdiripun.	<i>dedonga</i>, pasrah sumarah garising pesthi - Jinis: <i>ikon diagramatik</i> - Wujud: <i>pengurutan</i> tembung - Makna: nandhakaken proses pagesangan kanthi tumindhak <i>dedonga</i> , <i>pasrah</i> , saha nampi ing kang dados takdiripun.
50.	ADKM/ E4/ P4/ L3	Temu Sastrawan Nusantara MPU VII Minangka <i>kawah</i> <i>Candradimuka</i>						√	Ngandharaken tumindhak temu sastrawan menika kathah mumpangatipun	<i>kawah Candradimuka</i> - Jinis: <i>Ikon Metaforis</i> - Wujud: <i>konkret</i> araning panggenan

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
									ingkang dipunsamekaken kados Gathotkaca ingkang dipungodhog ing kawah Candradimuka.	- Makna: nandhakaken tumindhak ingkang migunani.
51.	ADKM/ E4/ P4/ L5	<i>Cipta, karsa, lan rasane</i> maneka Sastrawan saindheging Nuswantara				√			Ngandharaken kawontenan para sastrawan ingkang beda-beda ing pamikiran, kekajengan saha raosipun.	<i>Cipta, karsa, lan rasane</i> - Jinis: <i>ikon diagramatik</i> - Wujud: <i>pengurutan</i> tembung minangka ungkapan ingkang kaserat kanthi <i>diagramatis</i> inggih menika pamikiranipun, kekajenganipun saha raosipun - Makna: ngandharaken tingkatan sastrawan ingkang beda-beda.
52.	MB/ E4/ P1/ L3	Apes nunggu <i>tetesing</i> bun asat Ing tangising wengi kang tintrim							Nandhakaken tumindhak netes ingkang makaping-kaping.	<i>Tetesing</i> - Jinis: <i>Ikon Imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> inggih menika <i>tiruan</i> swanten “tes” ingkang nggambaraken samukawis ingkang medalipun saking sekedhik ananging tumindhakipun makaping-kaping.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
				√						<ul style="list-style-type: none"> - Makna: nandhakaken samukawis ingkang saged dipunraosaken kanthi makaping-kaping.
53.	Pa/E4/P4/L3-8	<i>nyata</i> sirna ing kasangsaran, <i>nyata</i> langgeng ing kabagyan kang tan bisa murca, <i>nyata</i> cetha rinasa sumelehing rasa mbabar kanyatan, <i>nyata</i> wus nyawiji mulyaning urip iki.					√		Ngandharaken kawontenan pagesangan ingkang saleresipun.	<i>Nyata...</i> <i>Nyata...</i> <i>Nyata...</i> <i>Nyata...</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>ikon diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> tembung - Makna: ngandharaken kawontenan ing pagesangan ingkang saleresipun.
54.	SGS/E4/P1/L1	Wus suwe nggonku <i>kedharang-dharang</i> nyeret pengangen ngupaya tumelunge guru sejati		√					Nandhakaken raos ingkang karanta-ranta.	<i>Kedharang-dharang</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis : <i>ikon imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> - Makna: nandhakaken raos ingkang karanta-ranta.
55.	SGS/E4/P1/L6	sing wis suwe dakimpi-impimpi nalika ana tangan mambu ati ngoyak <i>kumlebate</i> ayang-ayang		√					Nandhakaken gerakan ingkang rikat utawi kawontenan ingkang boten cetha.	<i>Kumlebate</i> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>ikon imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> - Makna : nandhakaken gerakan ingkang rikat.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
56.	SGS/ E4/ P2/ L2	Wus dakundha sewu langkah nanging pijer <i>ambyar</i> jugar		√					Nandhakaken kawontenan ingkang boten kasil kanthi raos kathah saha wiyar.	<i>Ambyar</i> - Jinis: <i>ikon Imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> inggihi menika <i>tiruan</i> swanten“byar” ingkang tegesipun pecahing samukawis ingkang ageng - Makna: nandhakaken kawontenan ingkang boten kasil.
57.	BP/E4/ P1/L8	Bab laire Gathutkaca kang kudu digodhog ing kawah Candradimuka Gawe <i>geter pater</i> Guntur guruh mawurahan sineksen ing para dewa		√					Nandhakaken raos geter ingkang makaping-kaping.	<i>geter pater</i> - Jinis: <i>ikon imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> - Makna: nandhakaken raos geter ingkang makaping- kaping.
58.	BP/E4/ P1/L1	<i>Cemplungna</i> aku ing urub ubaling kawah sekolah Dakgladhen ngelmuning simbah-buyut kang ngrasuk kejawen		√					Ngandharaken kawontenan aku- larik ingkang nyuwun dipunlebetaken sekolah.	<i>Cemplungna</i> - Jinis: <i>ikon imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> inggihi menika “ <i>plung</i> ” minangka <i>tiruan</i> swanten tegesipun ‘tiba ing’ - Makna: ngandharaken kawontenan aku ingkang nyuwun dipuntibakaken <i>identik</i> kalayan dipunlebetaken sekolah.

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
59	BP/ E4/ P1/ L1	Biyung, esuk-esuk <i>jago kluruk</i> mau Dakgoleki ilining nut		√					Nandhakaken wekdal ing wanci enjang.	<i>jago kluruk</i> - Jinis: <i>ikon imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> inggih menika <i>tiruan</i> swanten jago ingkang kluruk - Makna: nandhakaken wekdal wanci enjang.
60.	BP/ E4/ P3/ L3-5	Dak ngudi kapinteran nganti kempt nggayuh akasa <i>Dakcandhake lintang- lintang</i> <i>Dakcangkinge rembulan</i> <i>Dakgegeme srengenge</i> , Dakenggone sangu sadawaning uripku				√			Ngandharaken tumindhak nggayuh panjangka utawi cita-cita.	<i>Dakcandhake</i> <i>Dakcangkinge</i> <i>Dakgegeme</i> - Jinis: <i>Ikon Diagramatik</i> - Wujud: <i>pengurutan</i> tembung ingkang <i>diagramatis</i> inggih menika badhe dipuncandhak, dipuncangking, saha dipungegem - Makna: nggandharaken tumindhak nggayuh panjangka utawi cita-cita.
									Ngandharaken kawontenan ingkang wonten ing nginggil ingkang dipungayutaken kaliyan panjangka utawi <i>cita-cita</i>lintang-lintangrembulansrengenge - Jinis: <i>ikon metaforis</i> - Wujud: <i>konkret</i> inggih menika lintang-lintang, rembulan, saha srengenge ingkang panggenanipun ing langit saged

Tabel Salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
										<p>dipunpriksani kawontenanipun</p> <ul style="list-style-type: none"> - Makna: nandhakaken tigang tembung menika ingkang ngemper-emperi kaliyan bab panjangka utawi <i>cita-cita</i> amargi kanthi dipungayutaken kaliyan panggenanipun wonten ing nginggil. -
61.	BP/ E4/ P3/ L7	Saka <i>jago kluruk</i> mau nganti Saben pangimpenku daktemu		√					Nandhakaken wekdal ing wanci enjang.	<p><i>jago kluruk</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>ikon Imagis</i> - Wujud: tetembungan <i>onomatope</i> inggih menika <i>tiruan</i> swanten kluruk - Makna: nandhakaken wekdal ing wanci enjang.
62.	BP/ E4/ P3/L11-13	<i>Dakwacane</i> sakabehing tulisan, <i>Daktulise</i> sakabehing weweruhan <i>Dakterangne</i> sakabehing kuping krungu				√			Ngandharaken tingkatan saking tumindhak madosi saha nularaken ngelmu.	<p><u>Dakwacane</u> <u>Daktulise</u> <u>Dakterangne</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Jinis: <i>ikon diagramatik</i> - Wujud: <i>pengulangan</i> saha <i>pengurutan</i> tembung kanthi tumindhak maos, nyerat, saha nerangaken - Makna: ngandharaken tingkatan saking tumindhak madosi saha nularaken ngelmu.

Katrangan

KSJ	: nedahaken <i>data</i> seratan geguritan saking irah-irahan <i>Kidung Suksma Jati</i> (saha irah-irahan sanesipun kados ingkang sampun sinerat ing Dhaftar Cekakan)
E1	: nedahaken edisi saking kalawarti <i>Sempulur Babaran 2012</i>
P1	: nedahaken pada saking geguritan
L1	: nedahaken larik saking geguritan
I.I	: nedahaken jinising <i>ikon imagis</i> saking kalawarti <i>Sempulur Babaran 2012</i>
I.D	: nedahaken jinising <i>ikon diagramatik</i> saking kalawarti <i>Sempulur Babaran 2012</i>
I.M	: nedahaken jinising <i>ikon metaforis</i> saking kalawarti <i>Sempulur Babaran 2012</i>
G	: nedahaken wujuding saking <i>ikon imagis</i> ingkang arupi gambar
T.O	: nedahaken wujuding saking <i>ikon imagis</i> ingkang arupi tetembungan <i>Onomatope</i>
Pr. T	: nedahaken wujuding saking <i>ikon diagramatik</i> ingkang arupi <i>pengurutan</i> tembung
Pl. T	: nedahaken wujuding <i>ikon diagramatik</i> ingkang arupi <i>pengulangan</i> tembung
A	: nedahakaken wujuding <i>ikon metaforis</i> arupi tetembungan ingkang <i>abstrak</i>
K	: nedahakaken wujuding <i>ikon metaforis</i> arupi tetembungan ingkang <i>konkret</i>